

Alternativní spotřební chování

Karel Badin

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karel BADIN**
Osobní číslo: **H108004**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Alternativní spotřební chování**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009)**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na spotřební chování a jeho alternativy,
  - na alternativní spotřební chování,
  - na omezení plynoucí z alternativního spotřebního chování a úkol ekologické výchovy.
- Součástí práce bude drobný sociologický výzkum zaměřený na porovnání ochoty mladé a střední generace přijmout omezení z alternativního chování pramenící.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Horká, H. **Ekologická výchova na 1. stupni základní školy**. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

Keller, J. **Až na dno blahobytu**. Brno: Duha, 1993.

Kohák, E. **Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky**. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

Librová, H. **Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti**. Brno: Hnutí Duha, 1994.

Librová, H. **Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu**. Brno: Doplněk, 2003.

Lipovetsky, G. **Soumrak povinnosti**. Praha: Prostor, 1999.

Máchal, A. **Průvodce praktickou ekologickou výchovou**. Lipka: Reprocentrum, 2000.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

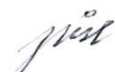
Datum zadání bakalářské práce:

28. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. listopadu 2013

V Brně dne 28. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

KAREL BADIN

Jméno, příjmení studenta

V Brně 28. 11. 2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dní před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá spotřebním chováním a jeho možnými alternativami ve vztahu k životnímu prostředí. Popisuje jeho vývoj a zamýšlí se nad dopady spotřebního chování na přírodu. Uvažuje o úloze sociální pedagogiky při výchově k ekologicky příznivému způsobu života. Ve výzkumné části odpovídá na otázku, zda jsou lidé ochotni svoji spotřebu omezit ve vztahu k životnímu prostředí.

Klíčová slova:

Spotřební chování, konzumerismus, alternativní spotřební chování, trvale udržitelná spotřeba, ekologická stopa, dobrovolná skromnost, sociální pedagogika.

ABSTRACT

The thesis deals with consumer's behaviour and its possible alternatives in relation to environment. It describes its development and thinks about impact of consumer's behaviour on nature. It revolves role of social pedagogy at environmental education. In research part it responds to question whether people are willing to cut down their consumption in relation to environment.

Keywords:

Consumer's behaviour, consumerisms, alternative consumer behavior, sustainable consumption, ecological trace, voluntary modesty, social pedagogy.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. PhDr. Miroslavu Jůzlovi, Ph.D. a doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi cenné rady, připomínky a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytli při vypracování mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ	11
1.1 NAŠE SPOLEČNÁ BUDOUCNOST	11
1.2 AGENDA 21	12
1.3 HLAVNÍ PŘÍČINY EKOLOGICKÝCH PROBLÉMŮ	13
2 SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ	16
2.1 KONZUMERISMUS	17
2.2 KONZUMERISMUS JAKO ŽIVOTNÍ STYL	18
2.3 CHOVÁNÍ SPOTŘEBITELE	19
3 ALTERNATIVNÍ SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ	21
3.1 EKOLOGICKÁ STOPA	21
3.2 TRVALE UDRŽITELNÁ SPOTŘEBA	22
3.3 DOBROVOLNÁ SKROMNOST	23
3.4 FREEGANISMUS	24
4 OMEZENÍ PLYNOUCÍ Z ALTERNATIVNÍHO SPOTŘEBNÍHO CHOVÁNÍ	26
4.1 EKONOMICKÉ	26
4.2 SPOLEČENSKÉ	27
4.3 OSOBNÍ	28
4.4 SHRNUTÍ	29
5 ÚKOL EKOLOGICKÉ VÝCHOVY	30
5.1 MOŽNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
6 VÝZKUM SPOTŘEBNÍHO CHOVÁNÍ	34
6.1 POPIS PROBLÉMU:	34
6.2 CÍL VÝZKUMU	34
6.3 METODA VÝZKUMU	34
6.4 REALIZACE VÝZKUMU	35
7 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ	36
INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	60
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

ÚVOD

Věk planety země je podle posledních údajů, díky objevu radiometrického určování stáří hornin, odhadován na 4,56 miliard let. Z toho posledních 200 000 let je zřejmě domovem i člověka moudrého, jediného dnes žijícího druhu rodu Homo.¹ Před asi 12 000 lety, díky globálnímu oteplení, přechází naši předkové, lovci a sběrači, k novému způsobu života, k pastevectví a zemědělství. Tato změna umožnila vznik prvních civilizací. Od té doby se člověk stává silou ovlivňující přírodu. Zpočátku jen malou, lokální, později ale tak výraznou, že holandský chemik P. J. Crutzen navrhl pro období, kdy lidské aktivity začaly globálně ovlivňovat naši planetu, název Antropocén.² Tímto termínem charakterizoval zásadně novou situaci lidstva, jehož technické síly, založené na vědeckém poznání a umocněné mohutným hospodářským rozvojem posledních dvou století vyrovnávají, nebo dokonce předčí síly přírodní.³

Podle P. J. Crutzena tato éra začala koncem 18. století, shodně s počátkem průmyslové revoluce. Převědeme-li si období existence člověka rozumného na dvanáctihodinovou stupnici, tak na asi jednatřicetileté Zemi vznikají civilizace v posledních čtyřech minutách a antropocén trvá jen 3,8 vteřiny! Tato krátká doba (v poměru ke stáří Země) za jakou lidstvo dosáhlo takového vlivu na planetu, by se mohla jevit jako úspěch. Nebýt ovšem skutečnosti, že je tento vliv veskrze negativní. Vymírání živočišných druhů, zvětšující se ozónová díra nebo globální oteplování jsou toho důkazem.

Pohonem rozvoje současné moderní společnosti je neustálý hospodářský růst a s ním spojený konzumní způsob života, pro který je charakteristická nadměrná spotřeba materiálních produktů. Neustálé nakupování a hromadění předmětů a požitků za účelem většího osobního štěstí vyvolává poptávku po nárůstu výroby. Potažmo po dalších surovinách, materiálech a energetických zdrojích. To vše je provázáno drancováním přírody a zvyšující se produkcí odpadů a zplodin.

---

1 Člověk moudrý. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013, 27.2.2013 [cit. 2013-3-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Člověk_rozumný

2 CÍLEK, Václav. Antropocén. *Vesmír* [online]. 2002, roč. 2002, č. 2 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: <http://www.vesmir.cz/clanek/antropocen>

3 MOLDAN, Bedřich. Trochu ukřičené jaro. In: *TOP 09* [online]. 2012, 7.4.2012 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/moldan-trochu-ukricene-jao-9520.html>

Jednou z cest, jak se s danou situací vypořádat, je teorie trvale udržitelného rozvoje. Je založena na myšlence, že mezi hlavní cíle lidstva patří zachování životního prostředí dalším generacím v co nejméně pozměněné podobě. Předpokladem je ovšem odklon od konzumerismu a přijetí omezení z něj vyplývající. Dosáhnout tohoto cíle je primárně úkolem celé společnosti.

Ve své bakalářské práci se budu zabývat spotřebním chováním a jeho alternativami, přijatelnými jako náhrada konzumerismu. Dále se budu zabývat omezením, které z alternativního způsobu chování vyplývá a možnostmi sociální pedagogiky motivovat člověka k odklonu od konzumního způsobu života.

V drobném empirickém šetření se pokusím potvrdit či vyvrátit obecně předpokládané tvrzení o dnešní preferenci konzumního způsobu života před trvale udržitelnou spotřebou a dále empiricky podložit tezi o větší ochotě mladé generace k alternativnímu spotřebnímu chování než generace střední.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ

První vědecká zpráva o vlivu lidstva na planetu byla zveřejněna v březnu 1972 pod názvem *Meze růstu*.⁴ Byla součástí projektu financovaného skupinou Římský klub,⁵ který se pokusil o simulaci vývoje hlavních globálních ukazatelů jako je stav populace, množství zdrojů, míra znečištění, objem průmyslové výroby atd., v čase. Kniha se dostala na první stránky periodik po celém světě a vzbudila bezprecedentní debatu o kapacitách Země, která svým způsobem pokračuje do dneška.⁶ Jejím významným poselstvím byla výzva cílevědomě zastavit hospodářský růst, protože nám jinak hrozí katastrofa způsobená vyčerpáním zdrojů a zamořením životního prostředí.

Na červen téhož roku svolala OSN konferenci o životním prostředí do Stockholmu. Byly na ní přijaty významné dokumenty ohledně ochrany životního prostředí. Jedna z 26 zásad například zní: „Pro dosažení racionálnějšího využívání zdrojů, a tak i zlepšení prostředí, by státy měly přijmout integrovaný a koordinovaný přístup ke svému rozvojovému plánování, aby byl rozvoj v souladu s potřebou chránit a zlepšovat lidské životní prostředí ku prospěchu jejich obyvatelstva“.⁷

Bohužel společnost nebyla v 70. letech ještě ochotna tyto zásady přijmout, což se projevilo nesouladem mezi hospodářským rozvojem a snahami o účinnou ochranu životního prostředí. Poselství ve zprávě *Meze růstu* se celosvětově neujalo a problém zůstal stále neřešen. To ostatně platí dodneška, byť máme k dispozici mnohá další varování, která aktuálnost výzvy uveřejněné v *Mezích růstu* potvrzují.

1.1 Naše společná budoucnost

Na jaře 1987 zveřejnila Světová komise pro životní prostředí a rozvoj, ustanovená v roce 1983 Valným shromážděním OSN, výsledky své činnosti ve zprávě nazvané *Naše společná*

---

4 MOLDAN, Bedřich. *Meze růstu po 40 letech. Sedmá generace: společensko-ekologický měsíčník* [online]. Brno: Hnutí DUHA, 2012, 3/2012, 1.6..2012 [cit. 2013-4-06]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/meze-rustu-po-40-letech/>

5 Římský klub. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013, 14.7.2013 [cit. 2013-08-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Římský_klub

6 Donella Meadows. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013 [cit. 2012-11-2]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Donella_Meadows

7 MOLDAN, Bedřich. K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje. *Sociologický časopis: Czech Sociological Review*. 1996, roč. 1996, č. 3. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/fl13867f147a252f599076638779f7a0ad3ca6edc_294_261MOLDA.pdf

budoucnost. Říká se jí také "zpráva Brundtlandové" podle norské ministerské předsedkyně, která práci komise vedla. Její členové dospěli k závěru, že před lidmi na celé planetě stojí šest hlavních společných úkolů, kterým musíme věnovat největší pozornost, chceme-li se vyhnout ekologické katastrofě. Jedná se o tyto výzvy:

- omezení růstu lidské populace,
- zajištění výživy a jejích zdrojů,
- uchování živých přírodních zdrojů a péče o ně,
- rozvoj spolehlivých, bezpečných a ekologických zdrojů energie,
- hledání ekologičtějších průmyslových technologií, rozvoj měst a lidských sídel.⁸

Nejde však jen o výzvy. V textu této zprávy se poprvé objevil termín *trvale udržitelný rozvoj*. Jeho nejznámější definice zní:

„Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“⁹

Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (WPCD) dále upřesňuje termín „*potřeby*“. Myslí se tím základní potřeby nejchudších obyvatel, tedy především dostatek jídla, pitné vody, přístřeší, lékařská péče nebo vzdělání.

Přestože se tehdy ke koncepci trvale udržitelného rozvoje hlásí přední světoví politikové, k jejímu všeobecnému přijetí dochází až na konferenci v Rio de Janeiro v roce 1992.

1.2 Agenda 21

V červnu 1992 v Rio de Janeiro se konal historicky největší „Summit Země“ (Konference OSN o životním prostředí a rozvoji), na kterém se sešlo 108 hlav států a vlád. Pro dosažení udržitelného rozvoje byl schválen akční plán AGENDA 21. Tato tisícistránková publikace se měla stát receptem, jak dosáhnout rovnováhy mezi ekonomickými a sociálními potřebami na jedné straně a přírodními zdroji a ekosystémy na straně druhé. Mělo se obecně za to, že jsou tímto zásadní otázky ekologické krize vyřešeny, neboť plány Agendy 21 budou v celosvětovém měřítku respektovány. Jenomže v červnu 1997, na „Zvláštním zasedání

---

8 NAŠE SPOLEČNÁ BUDOUCNOST. *Encyklopedie Energie* [online]. 1999, č. 1 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.cez.cz/edee/content/file/static/encyklopedie/encyklopedie-energetiky/01/budoucn_6.html

9 Naše společná budoucnost. *Světová komise pro životní prostředí a rozvoj*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, 297 s. ISBN 80-853-6807-2. str. 47

Valného shromáždění OSN“, bylo konstatováno, že se stav životního prostředí nadále zhoršil. „Všechny možné technologie, zákony, summity a úmluvy zkrátka žádný zlom nepřinesly. S čestnou výjimkou úspěšné dohody na ochraně životně důležité ozonové vrstvy Země.“¹⁰ Přesto od konání této konference všechny významné mezinárodní a mezivládní organizace považují koncept udržitelného rozvoje za jeden ze svých hlavních cílů.

1.3 Hlavní příčiny ekologických problémů

Příčiny environmentálních problémů můžeme rozdělit do tří hlavních oblastí:

Nadměrný růst průmyslové výroby

V druhé polovině 18. století došlo k zásadním společenským, politickým i kulturním změnám ve většině států světa. Výrazně se mění způsob života obyvatelstva. V tomto období průmyslové revoluce nastává přechod od tradiční společnosti zaměřené na zemědělství ke společnosti industriální. Vznik farem a zefektivnění zemědělské výroby uvolnilo ze zemědělství pracovní sílu, která se díky novým vědeckým a technologickým objevům přesouvá do průmyslu. Zavedení strojů do výroby má za následek vyšší stupeň dělby práce i zjednodušení pracovních procesů a umožní tuto nekvalifikovanou sílu po krátkém zaškolení zaměstnávat. Dochází k výrazné urbanizaci. Rozvoj zemědělství, textilního průmyslu, strojírenství, stavebnictví, dopravy a dalších odvětví vyžaduje nejen nárůst pracovní síly, ale také velké množství energetických zdrojů. Dochází také k ohromnému posílení schopností člověka působit na planetu. V období před průmyslovou revolucí se při uspokojování svých potřeb lidstvo spoléhalo po dlouhá staletí hlavně na vlastní sílu, popřípadě sílu tažného dobytka. Díky technologickým vynálezům, parním strojem počínaje, a za masivního využívání přírodních zdrojů energie se tato síla během krátké doby mnohonásobila.

---

10 MOLDAN, Bedřich. Trochu ukřičené jaro. In: *TOP 09* [online]. 2012, 7.4.2012 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/moldan-trochu-ukricene-jaro-9520.html>

Růst lidské populace

Populační divize OSN spočítala, že v říjnu 2011 překročil počet současně žijících obyvatel na zemi 7 miliard.¹¹ K tomuto množství se však lidstvo blížilo velmi nerovnoměrně. Více než 200 000 let trvalo, než dosáhlo 1 miliardy současně žijících jedinců. Podle U. S. Bureau Census se tak stalo v roce 1804.¹² Jenže za dalších 123 let se počet zdvojnásobil, za dalších 33 let to byly 3 miliardy, o 14 let později 4 miliardy, v roce 1987 5 miliard, v roce 1999 6 miliard. Za 207 let se z jedné miliardy obyvatel stalo miliard sedm. Tato populační exploze prostě nemohla nezasáhnout do přírodních poměrů. Slovy E. Koháka: „I zcela nevinné, prosté činnosti nabývají hrozivého rozměru, když je násobíme šesti miliardami... dokud na celé řece v rozlehlé lesní oblasti stála jediná chata, nevadilo, že odpad plynul přímo do řeky. Když však na obou březích stojí po řadu kilometrů chata vedle chaty, ze zálesácky prostého vypouštění osobního odpadu se stává veřejné ohrožení“.¹³ A více lidí znamená také uspokojit více potřeb, a to nejenom těch nejzákladnějších. Je provázáno narůstající potřebou přírodních zdrojů i zdrojů energie, zásahy do krajiny. Například odlesňováním z důvodu zvětšení zemědělské půdy, následnou erozí, zavlažováním či budováním přehrad, novou výstavbou, budováním dopravních tepen, apod.

Trvale vzrůstající nároky na uspokojování lidských potřeb

Nejenom počet lidí, ale hlavně jejich vzrůstající nároky jsou další příčinou současných environmentálních problémů. E. Kohák o tom říká: „Po tisíciletí připadalo lidem samozřejmé, že budou mít a chtít jen tolik, kolik měli jejich předkové. Dnes nám připadá samozřejmé, že budou chtít a mít víc, než měla předešlá generace. Dědeček měl kolo, tatínek babetu, syn chce nejméně forda – to přece je přirozené, či ne?“¹⁴

---

11 KAČEROVÁ, Iva. ANALÝZA: je nás 7 miliard. In: *Demografie: Demografický informační portál* [online]. 7.10.2011 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=779&

12 Tamtéž

13 KOHÁK, Erazim V. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1998, 203 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 17. ISBN 80-858-5063-X.

14 KOHÁK, Erazim V. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1998, 203 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 17. ISBN 80-858-5063-X. str. 20

V postindustriální společnosti se mění i vztah k získávanému. „U celé řady věcí si vůbec nelámeme hlavu, jestli je vůbec použijeme. Získáváme je jenom proto, abychom je měli. Uspokojuje nás už jen pouhé neužitečné vlastnictví“, komentuje situace Erich Fromm.¹⁵ To souvisí i s výrazným posunem na žebříčku hodnot, jak dokládá G. Lipovetsky: „V našich společnostech se předměty a věci staví na odív více než morální zásady, žádostivost hmotných statků vítězí nad závazkem lidskosti, potřeby nad ctností, blahobytnost nad dobrem“.¹⁶ Typický člověk moderní společnosti se stará především o to „mít“ a mnohem méně touží autenticky „být“, konstatuje Fromm. I podle J. Kelera je konzumování snad nejdůležitější formou vlastnění v průmyslových společnostech. Jejich mentalita nutí lidi, aby konzumovali stále více, protože to, co již jednou spotřebovali, je přestává uspokojovat. Pomíjivé užívání konzumních statků a jejich brzká výměna za statky nové, vytváří bezvýhodný koloběh spotřebního nakupování.¹⁷

Přesto lze souhlasit s názorem Ala Gorea,¹⁸ že se nepotýkáme s lidmi, kteří myslí, cítí a chápou. Potýkáme se s anonymní hydrou naprogramovanou k maximalizaci zisku. Je to systémový problém, který si žádá systémová řešení pro podporu trvalé udržitelnosti života. Gore je přesvědčen, že nestačí měnit lidi, že je třeba měnit pravidla soužití. Je třeba odměňovat to, co vede k dlouhodobé udržitelnosti – a zabraňovat tomu, co ničí trvalou udržitelnost života a její předpoklady. Přesto jsou to lidé a jedinci, kdo svým spotřebním chováním „hydru“ živí. A je i na nich, jaká potrava to bude, zda kalorická nebo střídá. Podívejme se tedy, která je ta kalorická a jakou dietu si můžeme zvolit.

---

15 FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Vyd. 1. Překlad Jindra Hubková. Praha: EarthSave, 2009, 342 s. ISBN 978-808-6916-101. str. 122

16 LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. V českém jazyce vyd. 1. Překlad Martin Pokorný, Alena Bláhová. Praha: Prostor, 1999, 311 s. Střed, sv. 30. ISBN 80-726-0008-7. str. 62

17 KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu: Jan Keller*. 2. vyd. Brno: Hnutí DUHA, 1995, 143 p. ISBN 80-902-0560-7. str. 35

18 KOHÁK, Erazim V. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1998, 203 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 17. ISBN 80-858-5063-X. Str. 79, 80

2 SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ

Spotřební chování je jedním z projevů člověka při uspokojování svých potřeb. Lidé se tak chovali po mnohá staletí, aniž by to mělo výraznější negativní vliv na přírodu. Většina totiž žila skromným životem. „Vždy si přáli dosyta se najíst, ač obvykle byli ochotni spokojit se s polosytem, přáli si oděv a přístřeší a k tomu společenství vlastního druhu: lidé nejsou svou podstatou samotáři. To byla skromná, uspokojitelná přání“,¹⁹ říká E. Kohák. Lidé takový život brali jako svůj úděl na tomto světě. Na výhody nebo blahobyty, kterého si užívalo pár vyvolených, se mohli těšit díky náboženské víře až v posmrtném životě. V období od průmyslové revoluce dochází u spotřebního chování k významné proměně, která probíhala v korelaci se změnami celé společnosti.

Ty podle Lipovetského probíhaly ve třech hlavních vývojových etapách:

- První fáze začíná po roce 1800 a končí druhou světovou válkou. Vede ke zrodu moderního spotřebitele a masového marketingu. Vyznačuje se novou strategií obchodu - raději prodat co největší množství výrobků s malou marží než malé množství s výraznou marží. Výrobky se stávají masově dostupnými. Po období prodeje bezejmenného zboží vznikají a získávají proslulost značky. Vznikající obchodní domy nabízejí pomocí masového marketingu, reklamy a lákavých obalů spektrum rozmanitých výrobků. Podněcování touhy a prezentace nakupování jako slasti tvořily spolu s reklamou hlavní nástroje, jak spotřebu povýšit do role „umění žít“ a emblému moderního štěstí. Shopping či prohlížení výkladních skříní se stává pro rostoucí střední vrstvy způsobem jak trávit čas.²⁰
- Druhá fáze nastává kolem roku 1950 a zabírá třicet poválečných let. Provází ji jedinečný hospodářský růst, kvalitativní zvýšení produktivity práce, nárůst kupní síly zaměstnanců. Hromadná výroba a hromadná spotřeba si žádají hromadnou distribuci. Rodí se ohromné samoobsluhy a systematické uplatňování slev. Systematicky se zkracuje doba životnosti zboží vlivem rychlé obměny modelů a stylů. Po masovém marketingu tak nastupují segmentační strategie zaměřené na věk spotřebitele a na

---

19 KOHÁK, Erazim V. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1998, 203 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 17. ISBN 80-858-5063-X. str. 20

20 LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4. str 30-35

společensko-kulturní faktory. Horečnatá stimulace tužeb a vytváření umělých potřeb násobí chronickou touhu po zboží a vášeň po novotách. Věci jsou hodnoceny jakožto hmatatelné projevy úspěchu, jako důkazy společenského vzestupu a doklady sociální integrace, jako vektory cti.²¹

- Ve třetí fázi je patrný ústup statusové motivace spotřebního chování před konzumenstvím individualistického hédonismu. Spotřeba je den za dnem závislejší na individuálních cílech, zálibách a kritériích. Nastává epocha hyperkonzumenství. Soukromé pohnutky zcela zásadně převažují nad snahami o společenské odlišení. Zboží, které dříve fungovalo jako stavovský symbol, má dnes stále zřetelněji sloužit konkrétnímu člověku. Souhrn motivací se řídí úsilím o soukromé blaho. V organizaci spotřeby již nejde o opozici mezi vládnoucí elitou a masou ovládaných ani mezi frakcemi různých společenských tříd, nýbrž o princip „stále více“, o exponenciální bulimii stále nových potřeb a komunikačních stylů.²² Tato „nenasytnost“ a zároveň „přesycenost“ je označována termínem konzumerismus.

2.1 Konzumerismus

Slovo konzumerismus je odvozeno od slova konzum. To původně vyjadřovalo spotřebu věcí nutných k životu. Slovo konzum bylo tedy synonymem ke slovu spotřeba. Ve Velkém sociologickém slovníku je konzumerismus definován jako „tendence ke konzumnímu způsobu života spojená s přeceňováním významu spotřeby hmotných statků, vyústující až ve spotřebu pro spotřebu“.²³ Ve Slovníku sociologických pojmů se dočteme: „konzumerismus - sklon orientovat se v chování a prožitcích především na ty hodnoty, které jsou spojeny s konzumním způsobem života. Jedním z projevů konzumerismu je i demonstrativní spotřeba, v níž se konzum stává odznakem společenského postavení.“²⁴

---

21 LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4. str. 36-43

22 LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4. str. 43-49

23 *Velký sociologický slovník: I. svazek A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1. str. 532

24 JANDOUREK Jan, *Slovník sociologických pojmů*. 2012 GRADA PUBLISHING, a.s. ISBN 978-80-247-3679-2 str. 134

V obou slovnících se konzumerismus pojí s konzumním způsobem života, tedy způsobem orientovaným na spotřebu. Původní význam slova konzum se odchýlil od spotřeby věcí nutných k živobytí, k životnímu stylu, který je charakteristický nadměrnou spotřebou. Dnešní „postmoderní společnost“ se podle Lipovetského nachází v epoše hyperkonzumenství. „Z ekonomiky zaměřené na nabídku jsme přešli k ekonomice ukotvené v poptávce.“ „Hyperkonzumní společnost navozuje v ekonomice stav, který se vyznačuje ústředním postavením spotřebitele.“ „Hyperkonzument si žádá emocionální zážitky a lepší život, vysokou životní úroveň a kvalitu zdraví, známé značky a autenticitu, bezprostřednost a komunikaci. Nad spotřebou ovládanou kodexem cti získala navrch spotřeba prosycená intimitou a nakupující jedinec je v dnešním systému stále lépe informován a „esteticky“ inspirován, stále reflexivnější a čím dál méně loajální.“²⁵

2.2 Konzumerismus jako životní styl

Velkou úlohu ve změně životního stylu sehrál zakladatel public relations Edward Louis Bernays (1891-1995), synovec Sigmunda Freuda. Byl první, kdo převzal myšlenky svého strýce, aby je využil k manipulaci s masami. Ukázal velkým korporacím způsob, jak přesvědčovat masy, aby zatoužily po věcech, které nepotřebují.²⁶ Pro naši pomyslnou hydru se stal šéfkuchařem přes tu nejkaloričtější stravu. Jeho strategií bylo nejprve poptávku vytvářet a pak ji uspokojovat. Díky zvyšování kupní síly u středních vrstev obyvatelstva za podpory masmédií mohla tato marketingová strategie slavit úspěch. „Opravdové umění této strategie spočívá v tom, že někomu prodám něco, co nepotřebuje, ale ochotně za to zaplatí penězi, které nemá, avšak ochotně si je vypůjčí od toho, kdo mu za ně prodá zboží, jež nepotřebuje.“²⁷

---

25 LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4. str. 14-16

26 BUNDRANT, Mike. *Jak vás moderní filozofie zabijí. Hrách na stěně* [online]. 2012, č. 1, 6.5.2012 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: <http://hrst.webnode.cz/news/a72/>

27 DAHLKE, Ruediger. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2004, 270 s. ISBN 80 249 0380-6. str. 137

Důsledky této strategie také velmi trefně popsal B. Kuras: „Původně zamýšlená cesta k svobodné prosperitě se mění v prekérní závislost lidí žijících na dluh, aby mohli uživit lidi prodávající věci, které nikdo nepotřebuje a na které nikdo nemá. Pohání to společenským tlakem, nutícím nás mít vše, co mají ti, jimž se chceme rovnat, abychom se necítili méněcenní. Tak hromadíme věci, které si nemůžeme dovolit nemít.“²⁸ Podle B. Kurase se lidé stávají vazaly trhu, reklamy a marketingu. Přestože mají pocit svobodného rozhodování, důsledky tomu nenasvědčují. Kuras však nabízí i radu, jak se osvobodit.

„Svobodu nám pak může vrátit jen pečlivé rozlišování mezi tím, co vlastníme z vlastní potřeby či touhy - a tím, co jsme si nechali nesvobodně vnutit. Zříkáním se vnucených zbytečností si pěstujeme sílu ducha a vůle, sebeúctu a vědomí vlastní důstojnosti nepodřízené mínění druhých. Čím víc pomíjivých zbytečností se dokážeme zříct, tím víc se obohacujeme jměním dlouhodobé hodnoty. A tím také můžeme na konzumní ekonomiku vyzrát, aniž bychom ji potřebovali svrhávat“.²⁹ To ovšem předpokládá přemýšlet o alternativách spotřebního chování.

2.3 Chování spotřebitele

Termín spotřební chování se užívá hlavně v ekonomice, obchodu, reklamě a marketingu. Z tohoto pohledu je spotřební chování odezvou na komerční svět. Je podrobováno výzkumu za účelem porozumět chování spotřebitele a přizpůsobit tomu obchodní strategie.

Podle Jana Koudelky spotřební chování zahrnuje jak důvody, které vedou spotřebitele k užívání určitého zboží, tak způsoby, kterými to provádějí, včetně vlivů, které tento proces provázejí. Spotřební chování nelze vytrhnout z jeho vazeb na ostatní aspekty lidského chování.³⁰

---

28 KURAS, Benjamin. Zamyšlení - 10.6.: (KONZUMERISMUS). *Český rozhlas* [online]. 2007, 10.6.2007 [cit. 2013-4-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/komentare/portal/_zprava/zamysleni-106-konzumerismus--352538

29 Tamtéž.

30 KOUDELKA, Jan. *Spotřební chování a marketing*. 1.vyd. Praha: Grada, 1997, 191 s. ISBN 80-716-9372-3. str. 6

Koudelka uvádí, že při zkoumání rozlišujeme tři přístupy, které se snaží spotřební chování vysvětlit:

- **Ekonomický**, podle kterého se člověk rozhoduje na základě racionálních úvah o ekonomické výhodnosti chování. Předpokládá, že spotřebitel vychází ze znalosti různých aspektů, jako je velikost příjmu, cena, poptávka, rozpočtová omezení apod. Tento přístup odmítá, že je spotřební chování ovlivněno sociálními, emotivními či psychologickými prvky.
- **Psychologický** přístup zkoumá souvislost mezi psychikou člověka a jeho spotřebním chováním. Sleduje se především psychická podmíněnost spotřebního chování, například jak spotřebitel vnímá vnější podněty, jak se spotřebnímu chování učí nebo jak se v jeho spotřebních projevech promítají hlouběji ukryté motivy apod.
- **Sociologický** přístup předpokládá, že na spotřební chování mají podstatný vliv sociální skupiny. Zkoumá, jak je spotřební chování ovlivněno sociálními okolnostmi a jak se příslušnost spotřebitele k určitým sociálním skupinám na jeho jednání projevuje.³¹

Z hlediska úvah o alternativním spotřebním chování považují Koudelkovo rozdělení za důležité. Proč? Protože alternativní spotřebu provází jistá omezení, která z pohledu těchto přístupů ovlivní jednak racionální úvahu spotřebitele z hlediska ekonomického, jeho chování a následně sociální stratifikaci z hlediska sociologického a zjevně jim předchází změny i z hlediska přístupu psychologického.

---

31 KOUDELKA, Jan. *Spotřební chování a marketing*. 1.vyd. Praha: Grada, 1997, 191 s. ISBN 80-716-9372-3. str. 6-7

3 ALTERNATIVNÍ SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ

Pokud mluvíme o alternativním spotřebním chování, je třeba si ujasnit otázku k čemu alternativní. Jelikož alternativní znamená v širším slova smyslu jiné neboli odlišné, mohlo by jít o jakékoli „jiné spotřební chování“, aniž by bylo nutně protikladné. Z hlediska této práce je tedy chápáno jako protikladné chování konzumnímu.

Alternativní spotřební chování je úzce spjato se změnou životního stylu, který by měl nahradit neudržitelné konzumní chování a přitom zásadně neomezit jeho kvalitu. Jeho nezbytným předpokladem je i změna většinově přijímané hodnotové orientace. Jedna z možností, jak jí docílit, je pomocí výchovy a vzdělávání k trvale udržitelnému rozvoji. Jednak začleněním jejích principů do státního vzdělávacího systému, a současně jako součást celoživotního vzdělávání. K této změně by měla motivovat také povědomost o škodlivosti konzumního chování a jeho následcích. K tomu potřebujeme nástroje, kterými míru škodlivosti popíšeme. Jedním z indikátorů, jak udržitelný je náš životní styl a nakolik je konzumní způsob života rizikový, je „ekologická stopa“.

3.1 Ekologická stopa

Kanaďan William Rees, jeden ze spoluautorů koncepce ekologické stopy, ji přibližuje takto: "Kolik plochy (země a vodních ekosystémů) je třeba k souvislému zajišťování všech zdrojů, které potřebuji ke svému současnému životnímu stylu a k zneškodnění všech odpadů, které při tom produkuji?"³²

Jinak řečeno, je to nově vytvořený indikátor udržitelnosti životního stylu. Je to měrná jednotka, kolik metrů čtverečních Země člověk pro svůj život potřebuje. Její výpočet vychází z jednoduchého principu: „za vším, co člověk potřebuje k životu, je kus země a vodní plochy, která poskytuje zdroje nebo dokáže pohlcovat odpady. Ať už používáme vyspělé technologie, nebo ne, potřebujeme k životu (a prakticky ke každé své činnosti) nějaký

---

32 Ekologická stopa. *Hra o Zemi* [online]. Zelený kruh, o.s., 2007 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://www.hraozemi.cz/ekostopa.html>

prostor na Zemi. Mohou to být lesy, pastviny, pole, moře, ale také parkoviště, skládky odpadků, parcely pro rodinné domky, golfová hřiště...³³

Ve výpočtu se používají takzvané globální hektary (gha), popřípadě globální metry (gm²), pro které je stanovena průměrná produktivita. Vychází se z dostupné ekologicky produktivní plochy Země – **biokapacity**.³⁴

Světová průměrná ekologická stopa v roce 2007 činila 2,7 globálních hektarů na osobu (18,0 miliard celkem). Díky světově průměrné biokapacitě 1,8 globálních hektarů na osobu (12 miliard celkem), vychází ekologický schodek 0,9 globálních hektarů na osobu (6 miliard celkem). Organizace Global Footprint Network (GFN) publikovala v roce 2010 údaje za rok 2007, ve kterých spočítala ekologickou stopu jednotlivých států. Z těchto údajů vychází na Českou republiku ekologická stopa **5,73** gha/os. Pro srovnání vychází například na Slovensko **4,06** gha/os, na Spojené arabské emiráty – **10,68** gha/os a na Puerto Rico **0,04** gha/os.³⁵ Z uvedených údajů vyplývá, že jednak nezatažujeme zemi všichni stejně, ale hlavně že celkově „žijeme na dluh“.

Koncept ekologické stopy je podle mého názoru vhodným nástrojem pro výchovu k trvale udržitelné spotřebě a tedy i k trvale udržitelnému rozvoji, protože vyjadřuje důsledky konzumu formou, která je snadno pochopitelná a lze jej použít už při výchově a vzdělávání dětí.

3.2 Trvale udržitelná spotřeba

Jednou z alternativ spotřebního chování je myšlenka trvale udržitelné spotřeby, která patří mezi hlavní výzvy k udržitelnosti již od Summitu Země v Riu. Je směřována nejenom na výrobní sféru a státní aparát, ale i na spotřebitele. Ve zprávě „Příležitosti udržitelné spotřeby“ vydané Programem OSN pro životní prostředí (UNEP) v roce 2001 je navržena strategie, jak toho dosáhnout. Vychází ze dvou principů:

---

33 RÁZGOVÁ, Eva. *Ekologická stopa: unese Země vaše kroky?*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, 2007, 33 s. ISBN 978-80-87099-02-5. str 6

34 Tamtéž, str. 10

35 Seznam zemí podle ekologické stopy. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2010, 8. 1. 2013 v 11:20. [cit. 2013-01-10]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_zemí_podle_ekologické_stopy

- dematerializace výrobků a služeb,
- optimalizace vzorků spotřeby.³⁶

Zjednodušeně řečeno je tato strategie strategií udržitelné výroby a udržitelné spotřeby. Princip **dematerializace** je zaměřen na vyšší produktivitu zdrojů, internalizaci nákladů a sledování bilance materiálů a energie během výrobních a spotřebních procesů. Celkově se tedy orientuje převážně na výrobní sféru na rozdíl od principu **optimalizace** vzorků spotřeby, zaměřené na spotřebitele a podporující spotřebu odpovědnou a přiměřenou.³⁷ A jsou to právě spotřebitelé, kteří mají pravomoc vyhledat a upřednostnit takové výrobky a služby, které jsou šetrné k životnímu prostředí. Mohou skrze poptávku ovlivnit výrobní sféru z hlediska nároků na minimalizování negativního dopadu výrobku na životní prostředí. Tato myšlenka se však neobejde bez podpory státních institucí. Podporou ekologicky šetrných výrobků a služeb například formou ekologického značení, příspěvky na energeticky úsporné projekty nebo uplatňovat tzv. Green public procurement (proces, kdy státní a veřejné instituce při svém nakupování upřednostňují výrobky a služby šetrné k životnímu prostředí),³⁸ mohou pomoci změnu ve spotřebním chování rozšířit.

Podle mého názoru má strategie trvale udržitelné spotřeby velký potenciál oslovit nejširší vrstvy obyvatelstva, jelikož omezení, které z ní plynou, by měly probíhat v korelaci se změnami společenskými, za podpory státních institucí, čímž se zmírní jejich sociologický a ekonomický dopad. To však neplatí v případě jiných strategií, jako je například dobrovolná skromnost nebo freeganismus.

3.3 Dobrovolná skromnost

Dobrovolná skromnost má mnoho podob a je těžké ji jednoznačně vymezit. Obecně je pojem dobrovolná skromnost chápán ve smyslu ekologicky příznivého způsobu života. Ovšem

---

36 *Planeta*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003, roč. 2003, č. 02. ISSN 1213-3396. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/CF2EBA074EBBB126C1256F630043ED1D/\\$file/planeta_unep.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/CF2EBA074EBBB126C1256F630043ED1D/$file/planeta_unep.pdf)

37 Tamtéž str. 6.

38 Green public procurement. In: *Enviwiki* [online]. 2011, 28. 3. 2011 [cit. 2013-02-23]. Dostupné z: http://www.enviwiki.cz/wiki/Green_public_procurement

podle E. Koháka je to pojem zavádějící. Podle něj nejde o skromnost, ale o výběrovou náročnost. Za její zásadu považuje představu, že záhodnější je vše méně nákladné a méně náročné, co méně zatěžuje přírodu a lidskou pospolitost na rozdíl od snobismu, kde je úctyhodnější vždy to, co nákladnější a náročnější je. Jako příklady uvádí dát přednost vlaku před autem, vycházce pěšky do okolí před návštěvou hypermarketu nebo psát po obou stranách papíru.³⁹

Hana Librová jde ještě hlouběji a snaží se dobrovolnou skromnost odlišit od skromnosti záměrné. „O záměrné skromnosti hovoříme v případech, kdy lidé cílevědomě mění vzorce a objem své spotřeby z environmentálních motivů, z ohledů na stav a vývoj přírody. Dobrovolnou skromnost chápeme tak, že není cílená, má druhotnou povahu; nezamyšleně vyplývá z orientace člověka k jiným než spotřebním hodnotám.“⁴⁰ Podle ní je k odlišení záměrné od nezáměrné skromnosti důležitá motivace. Prvořadá je orientace jinam než na spotřebu, dobrovolná skromnost ve smyslu ekologicky příznivého života je druhořadá.

Za dobrovolně skromné považujeme většinou ty, kteří snížili dynamiku spotřeby, omezili materiální nároky a dobrovolně si zvolili zpravidla život na venkově, ve skromně zařízené domácnosti, kde díky samozásobitelství vystačí s méně penězi. Samozásobitelstvím rozumíme pěstování plodin a chov domácího zvířectva pro vlastní potřebu na rozdíl od freeganismu, který volí poněkud jinou strategii obživy.

3.4 Freeganismus

Alternativou, jak si opatřit jídlo či věci potřebné k životu a to bez použití peněz, je freeganismus. Je založen na myšlence, že v době kontejnerů, přeplněných mnohdy použitelným spotřebním zbožím a potravinami, které v něm skončily kvůli blížícímu se datu spotřeby, není nezbytně nutné těmito plýtvat a kupovat nové. „Freegani jsou lidé, kteří se rozhodli bojkotovat systém, ve kterém vzniká přebytek“.⁴¹ Podle Vojtěcha Pelikána bychom

---

39 KOHÁK, Erazim V. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5063-X. str. 81

40 LIBROVÁ, Hana. *Vlažní a váhaví: (kapitoly o ekologickém luxusu)*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2003. Společensko-ekologická edice, sv. 8. ISBN 80-723-9149-6.

41 Freeganismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001, 30. 1. 2013 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freeganismus>

je mohli nazvat malebným označením „paběrkáři“ a oni sami se definují jako „lidé, kteří žijí alternativním způsobem života, založeném na minimální spoluúčasti na systému konvenční ekonomie a na minimální spotřebě zdrojů“.⁴²

Pro způsob, jakým si freegani věci opatřují, se v zahraničí ujal termín *Dumpster diving* (doslova „potápění v kontejneru“).⁴³ Při pohledu na člověka nořícího se do kontejneru jej většina lidí zařadí na sociální dno. Spojí si jej s bezdomovectvím, společenským úpadkem nebo bídou. Nezřídka si to odůvodňují jejich neochotou se přizpůsobit, leností, parazitováním apod. Freegany ovšem najdeme i mezi mládeží, která žije ve squatech nebo mezi vegany. Pro ty je dle Pelikána „prohrabávání kontejnerů logickým pokračováním jejich volby nenést odpovědnost za utrpení hospodářských zvířat a zároveň zbytečně nepřetěžovat Zemi“.⁴⁴

Uvedené strategie nejsou výčtem možných, ale jen příklady alternativ konzumerismu. Trvale udržitelná spotřeba je příkladem strategie s podporou mezinárodních, státních i privátních institucí, na rozdíl od dobrovolné skromnosti, která se orientuje na vlastní změnu způsobu života a hodnot cestou sebeomezení a na rozdíl od freeganismu, který je na konzumní společnosti vlastně závislý, jelikož nebudou-li přeplněné kontejnery použitelným sortimentem, stane se strategií neživotnou. Jejich společným jmenovatelem je ovšem vždy jistá forma omezení.

---

42 PELIKÁN, Vojtěch. Jak se žije z českého odpadu?. In: *Sedmá generace: společensko-ekologický časopis* [online]. 2009, 10. dubna 2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/jak-se-zije-z-ceskeho-odpadu>

43 PIXOVÁ, MICHAELA. PODMOŘSKÉ KRÁSY ZE DNA KONTAJNERU. In: *Nový Prostor* [online]. 2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/clanky/338/podmorske-krasy-ze-dna-kontajneru.html>

44 PELIKÁN, Vojtěch. Jak se žije z českého odpadu?. In: *Sedmá generace: společensko-ekologický časopis* [online]. 2009, 10. dubna 2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/jak-se-zije-z-ceskeho-odpadu>

4 OMEZENÍ PLYNOUCÍ Z ALTERNATIVNÍHO SPOTŘEBNÍHO CHOVÁNÍ

Omezení můžeme chápat jednak jako záměrnou změnu jednání ve prospěch ekologicky příznivějšího způsobu života a také jako odpoutání se od materiální spotřeby zaměřením na jiné formy prožívání. Pro takové jednání se ujal termín H. Librové - ekologický luxus. „Ekologický luxus je ekologicky příznivé chování, které uvědoměle zmenšuje ekologickou stopu, v různé míře je schopno sebeomezení a vztahuje se k nemateriálním, kulturou oceňovaným hodnotám. Ekologický luxus označuje spíše prvky či segmenty chování než celý životní způsob.“⁴⁵

Zkusme si naznačit, jaká omezení připadají v úvahu v duchu přístupů ke spotřebnímu jednání.

4.1 Ekonomické

Přirozeným trendem lidského chování je zvažovat ekonomickou výhodnost, která plyne z určitého jednání. Jinými slovy řečeno, zda se člověku určité jednání vyplatí, zda je pro něj ekonomicky přínosné. Omezení ekonomické chápeme tedy ve smyslu ekonomicky nevýhodného jednání.

Ekonomicky nevýhodné ale ekologicky přínosné jednání nacházíme v různých oblastech spotřebního chování. Například při pořizování spotřebního zboží nepořizujeme výrobek nejlevnější, ale zohledňujeme například energetickou náročnost nebo dopad na přírodu při jeho následné likvidaci. A zdaleka se nemusí jednat o velké finanční částky dostupné omezenému počtu lidí. Tak je tomu například při obměně klasických žárovek za halogenové, kompaktní zářivky nebo světla LED.⁴⁶ Podobně bychom mohli uvažovat při používání sklokeramických desek či indukčních vařičů namísto klasických elektrických, ledniček, praček, sušiček prádla a dalších spotřebičů s ohledem na energetickou náročnost

---

45 LIBROVÁ, Hana. Co je ekologický luxus. *Občiansky denník* [online]. 2004, 31.4.2004 [cit. 2013-03-6]. ISSN 1336-2534. Dostupné z: <http://www.changenet.sk/?section=forum&x=83621&cat=14654>

46 Test úsporných zdrojů světla 2012. *dTest: komplexní servis pro spotřebitele* [online]. 2012, 4/2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: <http://www.dtest.cz/clanek-2165/test-uspornych-zdroju-svetla-2012>

vyjadřovanou pomocí energetických tříd.⁴⁷ Vyšší pořizovací investice jsou mnohdy kompenzovány jednak nižší spotřebou energie a také v jejich delší životnosti (místo několika výrobků koupíme jeden).

Dalšími příklady může být větší investice při pořízení automobilu do modelu s nižší spotřebou, s katalyzátorem, popřípadě hybridním pohonem, nebo investice do zateplení domu, výměny oken, nebo doplnění o obnovitelné zdroje energie. Stejně tak při nové výstavbě či generální rekonstrukci je to investice do změny na dům pasivní.⁴⁸

Kromě úspory energií může spotřebitel zvýšením poptávky po ekologicky příznivějším zařízení jejich pořizovací hodnotu i snížit. Příkladem takového snížení jsou jednopákové mísící baterie. Šetří vodu i energii, jelikož odpadá zdlouhavá regulace na požadovanou teplotu. Jejich obliba vedla k tomu, že cena klesla, staré typy se dvěma kohoutky jsou nyní dražší a jsou považovány spíše za retro zařízení.

4.2 Společenské

G. Lipovetsky sice tvrdí, že je patrný ústup statusové motivace spotřebního chování,⁴⁹ nicméně alternativní chování má bezesporu stále sociální dopady. Ukazatelem sociálního postavení primárně není hromadění spotřebních produktů, ale jejich výběr a možnosti a schopnosti je využít. A naše česká společnost je na takové možnosti velmi citlivá. Jak tvrdí sociolog Miloslav Petrušek: „Za minulého režimu jsme si byli rovni zejména v nedostatku. O to hůř dnes Češi snášejí rozdíly mezi bohatými a chudými.“⁵⁰

Luxusní automobil, honosná vila, značkové oblečení, nejnovější model notebooku nebo mobilního telefonu, návštěvy drahých restaurací, to ovlivňuje interakce ve společnosti stejně

---

47 Energetická třída spotřebiče. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Energetická_třída_spotřebiče

48 Co je pasivní dům?. *Centrum pasivního domu* [online]. 2006-2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: <http://www.pasivnidomy.cz/pasivni-dum/co-je-pasivni-dum.html>

49 LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4. str.43-49

50 ŠNÍDL, Vladimír. Miloslav Petrušek: Dvacet let nestačilo. Pořád nám vadí rozdíly mezi bohatými a chudými. In: *Hospodářské noviny* [online]. 2009, 16.11.2009 [cit. 2013-03-4]. Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-39088730-miloslav-petrusek-dvacet-let-nesta-cilo-porad-nam-vadi-rozdily-mez-bohatymi-a-chudymi>

jako čisté, leč neznačkové oblečení, upřednostnění jízdy vlakem před jízdou autem, strávení dovolené v tuzemsku nebo noření se do kontejneru.

4.3 Osobní

Záměrně se vzdát jistého pohodlí nebo vyvinout určitou aktivitu ve prospěch životního prostředí v každodenním jednání vyžaduje bezesporu určité sebeomezení. V případě těch mírnějších se jedná o běžné činnosti jako je například třídění odpadu, sprchování se místo koupání ve vaně, nepoužívání výrobků na jedno použití (vyjma těch nezbytných ze zdravotních důvodů apod.). Obdobně je to i s přípravou jídla. Můžeme upřednostnit vaření doma z místních čerstvých surovin před nákupem polotovarů nebo stravováním v provozech rychlého občerstvení. Na mytí nádobí můžeme použít ocet namísto saponátů, k osobní hygieně užít mýdlo namísto sprchového gelu, na úklid vyhledat a použít prostředky s ekologickým certifikátem. Výběr máme i v oblasti dopravy. Při cestě do práce a zpět lze použít dle možností raději chůzi, kolo, hromadnou dopravu než dojíždět autem. Také dovolenou lze naplánovat tuzemskou místo zahraniční, bez drahých hotelů a letecké přepravy, aniž by byla méně kvalitní.

Výrazným sebeomezením je bezesporu náhrada jednorázových plen pro děti plenami látkovými. Pokud dítě spotřebuje denně 5-6 jednorázových plenek, za přebalovací věk tedy cca 4000 ks, tvoří to ekologickou zátěž až 1 tunu nerecyklovatelného odpadu. Na rozdíl od plen látkových, které žádný tuhý domovní odpad nevytvářejí. Nejenom že jsou šetrné k životnímu prostředí, ale lze tak i ušetřit až 20000 Kč při jednom dítěti, včetně nákladů na praní.⁵¹ Upřednostnění látkových plen před jednorázovými znamená volit osobní nepohodlí.

---

51 VLAŠÍN, Mojmir, Petr LEDVINA a Aleš MÁCHAL. *Desatero domácí ekologie*. Vyd. 5., přeprac. Brno: STEP, 2009. ISBN 978-809-0452-008.

4.4 Shrnutí

Důvody, které vedou jedince k omezování spotřeby, nemusí být prvoplánově poplatné ochraně životního prostředí. Mezi nejvýznamnější jistě patří altruismus, nonkonformita nebo náboženství. Stejně tak i omezení z nich pramenící nemusí být přijímány nutně s vědomím ochrany přírody. Brát v úvahu environmentální hledisko je výrazně ovlivněno nejednoznačností veřejné debaty o vlivu člověka na přírodu. Množství protichůdných informací o stavu životního prostředí a rozporuplných prognózách vývoje je natolik matoucí, že vlivem člověka na přírodu je laická veřejnost ochotná se zabývat pouze okrajově, bez pocitů viny. A právě v této oblasti vidím prostor pro sociální pedagogiku v souvislosti s osvětou proenvironmentálního chování.

5 ÚKOL EKOLOGICKÉ VÝCHOVY

Pokud chápeme termín ekologická výchova jako ekvivalent termínu environmentální výchova, lze ekologickou výchovu charakterizovat jako výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cíle jsou, jak uvádí Miloslav Jůzl:

- vysvětlovat životní prostředí v jeho dimenzích (přírodní, kulturní, tj. člověkem utvářené a užívané a sociální);
- podporovat schopnost myslet v komplexních souvislostech a rozvíjet strategie řešení komplexních problémových situací;
- připravit jedince na účast v politickém životě;
- přispět k uvědomování si individuálních a kulturních norem a zprostředkovávat představu o tom, co se vdané společnosti považuje za pozitivní vzhledem k životnímu prostředí.⁵²

Jeden ze zakladatelů ochrany přírody u nás a mezinárodně uznávaná osobnost, Jan Čeřovský, odpověděl na otázku, „co je pro účinnou ekologickou výchovu to nejpodstatnější?“ mimo jiné i toto: „Nejdůležitější je pochopitelně podchytit nejmladší generaci a v tom je u nás situace docela dobrá, zejména v oblasti mimoškolní. S přechodem do praktického života se ta stopa ale vytrácí, většina se nakonec zapojí do honby za úspěchem a za penězi a mnoho z toho dětského vštěpování v lidech nevydrží.“⁵³ Myslím si, že úkolem ekologické výchovy je také to, aby to „mnoho z toho dětského vštěpování“ v lidech „vydrželo“. K tomu je potřebné změnit hodnotový systém vycházející z konzumního způsobu života, který člověka odcizuje od přírody, od lidí navzájem a v neposlední řadě vede i k narušení jeho zdraví a s tím spojené kvality života.

Ekologická výchova má ve své podstatě transdisciplinární charakter, jelikož zasahuje do ostatních oblastí výchovy. Jsou to například: filozofická, mravní, estetická, tělesná, pracovní osobní, sociální a další oblasti výchovy⁵⁴. Abychom naplnili myšlenku trvale udržitelného

---

⁵² KRAUS, Blahoslav, Miloslav JŮZL a Monika TANNENBERGOVÁ. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2011, ISBN 978-80-87182-04-8. str. 73

⁵³ Vzniká nám virtuální příroda. *Sedmá generace: společensko-ekologický měsíčník* [online]. Brno: Hnutí DUHA, 2007, č. 2, 26.3.2007 [cit. 2013-10-25]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/vznika-nam-virtualni-priroda>

⁵⁴ KRAUS, Blahoslav, Miloslav JŮZL a Monika TANNENBERGOVÁ. *Teorie výchovy*. Brno: IMS, 2011, ISBN 978-80-87182-04-8. str. 75

rozvoje, musí být naším cílem, aby to „dětské vštěpování“ v lidech nejenom vydrželo, ale dál se rozvíjelo a kultivovalo. Proto nemůžeme nechat ekologickou výchovu pouze školám. A zde se přímo nabízí prostor pro sociální pedagogiku. Jak uvádí Blahoslav Kraus: „Sociální pedagogika má charakter transdisciplinární. Má výrazně integrující charakter. Z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských ale i dalších vědních disciplín.“⁵⁵ Sociální pedagogika, jako vědní disciplína s multioborovou působností, má tedy ty nejlepší předpoklady pro výchovu a vzdělávání v duchu myšlenky trvale udržitelného rozvoje.

5.1 Možnosti sociální pedagogiky

Dlouhá léta bylo hlavním cílem ekologické výchovy zvyšovat informovanost veřejnosti o problematice životního prostředí. Předpokládalo se, že to samo o sobě povede k proenvironmentálnímu chování. Tyto předpoklady se bohužel nepotvrdily. „Informovanost a změna chování jsou dvě odlišné kategorie a mezeru mezi nimi není pro veřejnost lehké překonat.“⁵⁶ Na základě tohoto poznání se cíle ekologické výchovy zaměřily na reálnou změnu lidského chování. Velkou komplikací tohoto záměru je vyznávaný životní styl současné konzumní společnosti. Požadavky, které výchova k udržitelnému životu klade na chování jednotlivců, jsou povětšinou v přímém rozporu s postoji a chováním, které jsou běžné v současné konzumně orientované společnosti. Převažují v ní prvky individualismu, egoismu, maloměšřáctví a pokrytectví.

Prevenčí před sobeckým a bezohledným přístupem k přírodnímu prostředí a drancování jeho zdrojů je výchova a vzdělávání člověka v solidárního, prosociálního a ohleduplného nejen k ostatním lidem, ale i ke všemu živému a přírodě jako takové. Aby byla účinná, je nutné ji chápat v celospolečenských souvislostech. Sociální pedagogika, jako disciplína, která se zaměřuje „...na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince

---

⁵⁵ KRAUS, Blahoslav a SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. str. 13

⁵⁶ KRAJHANZL, Jan, Šárka ZAHRADNÍKOVÁ a Ondřej RUT. *Možnosti spolupráce s veřejností (nejen) při ochraně životního prostředí: jak komunikovat s veřejností o klimatických změnách? : jak podporovat chování šetrné k životnímu prostředí? : jak připravit účinnou kampaň?*. Praha: Zelený kruh, 2010, 52 s. ISBN 978-80-87417-00-3. str.3

a společností, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti“, jak ji charakterizuje v širším pojetí B. Kraus⁵⁷, je právě tím nástrojem, který můžeme využít. Cíle její výchovy, mezi které patří altruistické jednání, filantropistické cítění, spolupráce a vzájemná pomoc a tendence demokratizace a humanismu,⁵⁸ jsou cíle, bez jejichž naplnění se jen stěží podaří motivovat člověka k odklonu od konzumního způsobu života.

---

⁵⁷ *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2

⁵⁸ KRAUS, Blahoslav a SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009. str. 13

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUM SPOTŘEBNÍHO CHOVÁNÍ

6.1 Popis problému:

V kontextu s výše popsány teoretickými poznatky o spotřebním chování člověka, který je orientován na nadměrné nakupování a hromadění předmětů a požitků za účelem zvyšování osobního štěstí, se nabízí otázka, zda jsou lidé ochotní přijmout omezení vyplývající z odklonu od tohoto konzumního způsobu života. S ní je spojena i další, a to, ve které z oblastí (v duchu přístupů ke spotřebnímu chování) jsou omezení přijímána ochotněji. U jednotlivých osob je ovšem velmi různá intenzita spotřeby, která je dále závislá na mnoha okolnostech. Jednou z nich je i míra informovanosti o negativních dopadech takového chování na životní prostředí.

6.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem této práce bude prokázat, zda a v jakém rozsahu převažuje u vybraných osob konzumní způsob života nad alternativními způsoby spotřebního chování. K tomuto zjištění jsem si stanovil první hypotézu:

H1 - V současnosti u nás drtivá většina lidí preferuje konzumní způsob života před trvale udržitelnou spotřebou.

Dalším cílem bude ověřit, které alternativní způsoby spotřebního chování jsou přijatelné pro zastánce většinového způsobu života a současně korespondují s myšlenkou trvale udržitelného rozvoje a následně porovnat preferované způsoby mladou generací se způsoby přijatelné pro generaci střední.

K tomuto zjištění jsem si stanovil druhou hypotézu:

H2 - Respondenti ve věku 18 až 40 let přijímají omezení pramenící z alternativního spotřebního chování ochotněji než starší respondenti ve věku 41 let a výše.

6.3 Metoda výzkumu

Za metodu jsem zvolil kvantitativní výzkum ve formě dotazníkového šetření, který byl zpracován formou uzavřených otázek. Dotazník byl zpracován v elektronické podobě a skrze internet nabídnut široké veřejnosti k vyplnění. Tuto formu výzkumu jsem volil jednak

z důvodu nízké časové náročnosti na respondenta a dále z důvodu získat co možná nejrůznorodější skupinu respondentů.

Dotazník obsahuje 15 otázek, které jsou rozděleny na tři části:

- pomocí otázek č. 1 až č. 10 se budu snažit potvrdit či vyvrátit hypotézu H1 o preferenci konzumního života před trvale udržitelnou spotřebou,
- pomocí otázek č. 12 a č. 15 se budu snažit potvrdit nebo vyvrátit hypotézu H2 o míře ochoty přijmout omezení pramenící z alternativního spotřebního chování
- a pomocí segmentačních otázek č. 11, č. 13 a č. 14 zkoumat jejich vliv na odpovědi na předchozí otázky.

6.4 Realizace výzkumu

Z důvodu ověření srozumitelnosti otázek jsem před samotným výzkumem provedl kontrolní šetření. Šesti respondentům byl nabídnut dotazník k vyplnění. Kromě drobných připomínek ohledně formulace otázek jsem byl upozorněn na nedostatek u otázky č. 15, že mi chybí důležitá úniková odpověď. Zmiňuji to proto, že potvrzení či vyvrácení hypotézy H2 je na otázce č. 15 přímo zainteresováno a nemožnost jejího zodpovězení by mohlo výzkum velmi negativně ovlivnit. Musím sebekriticky přiznat, že by mě doplnění jedenácté odpovědi samotného nenapadlo, přestože se logicky bezesporu nabízí, a to proto, že jsem si neuměl představit respondenta, který by si z deseti nabídnutých odpovědí alespoň jednu nevybral.

Po úpravě dotazníku na základě získaných připomínek proběhl v období od 12. 10. 2013 do 27. 10. 2013 vlastní výzkum. K vyhodnocení jsem získal 209 vyplněných dotazníků. Vzhledem k zvolené formě distribuce a sběru dat nejsou vyrovnané počty respondentů v předem stanovených věkových kategoriích. V kategorii 18 až 40 let dotazník vyplnilo 176 respondentů a v kategorii 41 let a více pouze 26 respondentů. Zbýlých 8 dotazníků vyplnili respondenti mladší 18 let. Při interpretaci výzkumu je nutné tuto skutečnost zohlednit.

7 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ

Získané odpovědi jsem zpracoval pomocí tabulkového procesoru a ke každé vytvořil přehlednou tabulku, kterou jsem pro lepší orientaci doplnil grafy.

Sloupcový graf prezentuje u většiny otázek počty odpovědí ve sledovaných věkových kategoriích. Jeho barevné znázornění není náhodné. Odpovědi na otázky, které reprezentují eskalaci spotřebního chování, jsou zabarvené dočervena, odpovědi na otázky, které naopak reprezentují odklon od konzumerismu, jsou zabarvené dozelena.

Čárový graf porovnává, nakolik shodně odpovídali respondenti ve sledovaných věkových kategoriích.

Otázka č. 1

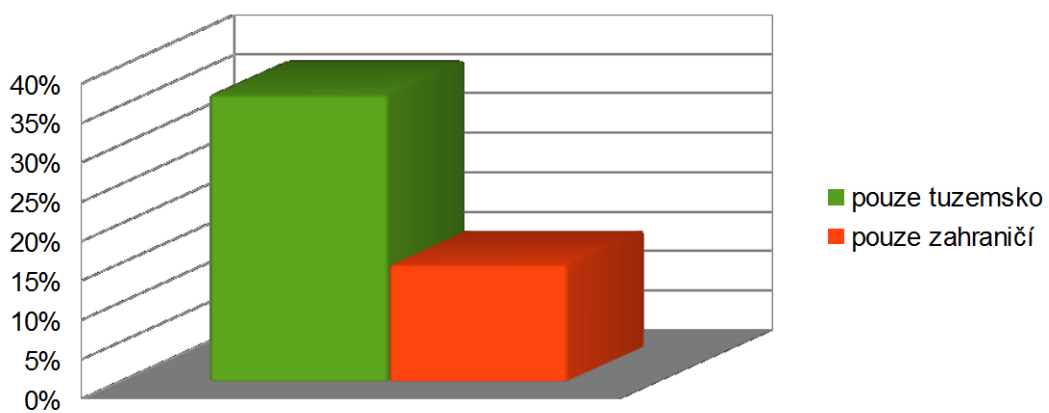
Zahraníční dovolená nebo lyžování na sjezdovkách jsou stejně ekologicky nepříznivou spotřebou, jako hromadění hmotných předmětů. Jejich preferenci před dovolenou tuzemskou nebo trávenou pouze doma můžeme označit jako jeden z výrazných ukazatelů chování eskalujících spotřebu.

Tab. 1.

1. V posledních třech letech jsem trávil/-a dovolenou mimo jiné (lze označit více možností současně):		
id	odpověď	%
1	na zahraniční rekreaci (poznávací zájezd, u moře, apod.),	60,8%
2	lyžováním v zahraničí,	14,8%
3	na tuzemské rekreaci (poznávací zájezd, u vody, apod.),	56,9%
4	lyžováním v tuzemsku,	13,9%
5	doma nebo ve vlastní chatě, chalupě.	58,5%

Na otázku, kde trávili respondenti v posledních třech letech dovolenou, označilo zahraniční letní dovolenou 60,8% respondentů, zahraniční zimní dovolenou 14,8% respondentů, tuzemskou rekreaci 56,9% respondentů, lyžování v tuzemsku 13,9% respondentů a doma nebo na chalupě 58,4% respondentů (*Tab. 1.*).

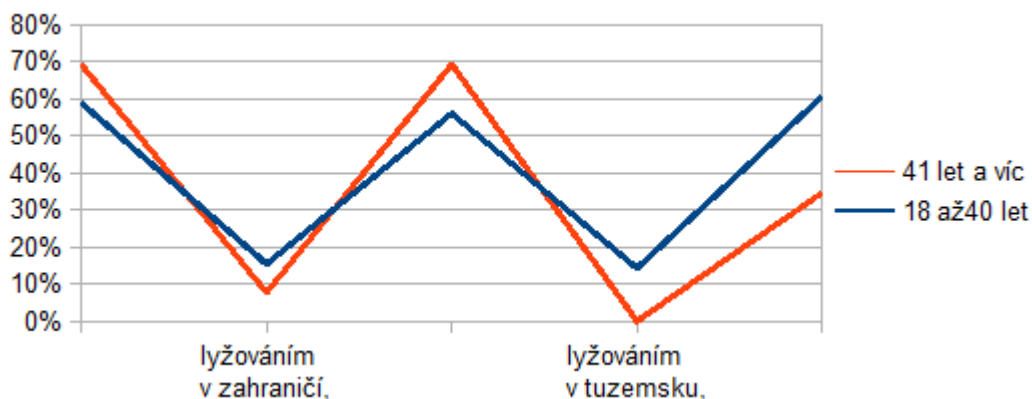
Další analýzou této otázky jsem zjistil, že 36,4% respondentů trávilo dovolenou v posledních třech letech pouze doma nebo v tuzemsku a naopak, že 14,8% respondentů trávilo dovolenou pouze v zahraničí (*Obr. 1.*).

Obr. 1.

Na první pohled bychom mohli konstatovat, že se 36,4 respondentů chová v souladu s myšlenkou trvale udržitelného rozvoje. Ale pokud si položíme otázku, zda je toto chování motivováno ochranou životního prostředí, můžeme porovnat odpovědi těchto respondentů s tím, jak odpovídali na další otázky. Další analýzou jsem například zjistil, že 59,2% z nich využívá nejraději k cestování na dovolenou automobil nebo motocykl, 85% z nich používá mýdla v PE obalech, nebo že pouze 18,4% z nich využívá služeb bazarů či second handů.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Obr. 2.

U sledovaných věkových kategorií vidíme velmi podobné rozvržení jednotlivých odpovědí. Respondenti z kategorie 18 až 40 let ovšem tráví dovolenou častěji lyžováním a také doma nebo na chalupě oproti respondentům z kategorie 41 let a víc. Ti naopak více v létě cestují, do zahraničí i po tuzemsku (Obr. 2.).

Otázka č. 2

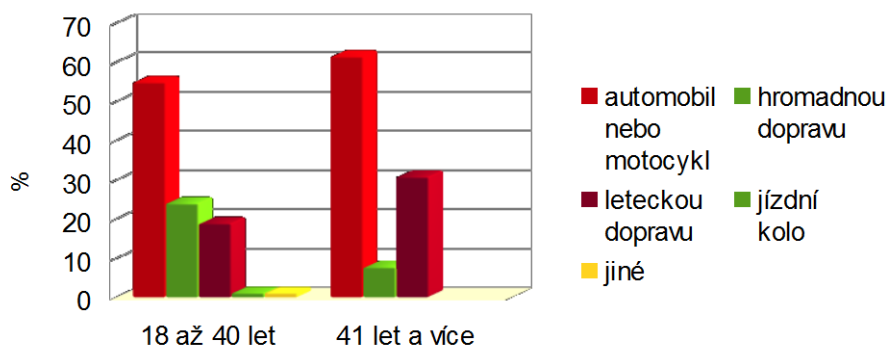
Cestování motorovými prostředky je svojí produkcí skleníkových plynů považováno za jeden z činitelů globálního oteplování. Jeho omezení, popřípadě využívání hromadné přepravy (vlak nebo autobus) namísto automobilů a letadel, je ukazatelem odklonu od konzumerismu.

Tab. 2.

2. K cestování na dovolenou využívám nejraději:		
id	odpověď	%
1	automobil nebo motocykl,	55,5%
2	hromadnou dopravu (vlak, autobus),	22,0%
3	leteckou dopravu,	20,6%
4	jízdní kolo,	1,0%
5	jiné.	1,0%

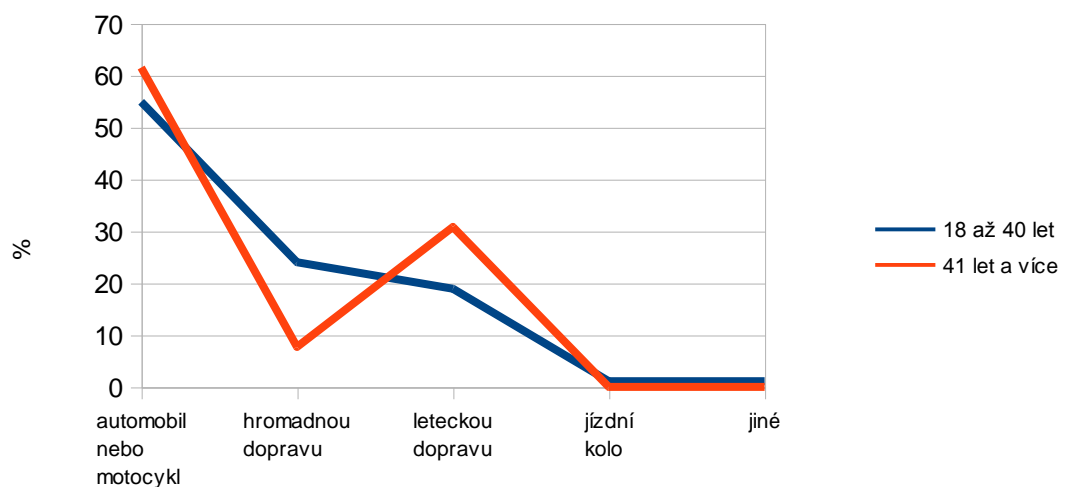
K cestování na dovolenou nejraději využívá 55% respondentů automobil, 20,6% leteckou dopravu, 22% hromadnou dopravu a pouze 1% jízdní kolo. 1% respondentů volilo jinou odpověď. Tady výrazně převládá chování eskalující spotřebu (Tab. 2.).

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Obr. 3.

Na Obr. 3. vidíme zřetelně nižší orientaci (7%) k hromadné dopravě u respondentů nad 41 let oproti respondentům kategorie 18 až 40 let (24%) a naopak o 12% vyšší sympatie k dopravě letecké. Ještě lépe je rozdíl mezi odpověďmi patrný na Obr. 4.

Obr. 4.

Otázka č. 3

Stravování je nezbytnou potřebou každého jedince, přesto, kde a jak se stravujeme, je součástí spotřebního chování a má vliv na životní prostředí. Provozy rychlého občerstvení neprávem platí za negativní ukazatel konzumní společnosti a naopak odklon od konzumerizmu reprezentuje jídlo připravené v domácnosti.

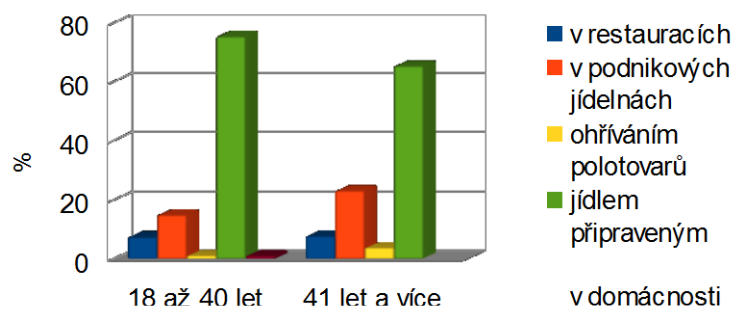
Tab. 3.

3. Během roku se pravidelně stravuji:		
id	odpověď	%
1	v restauraci nebo provozech rychlého občerstvení,	7,2%
2	v podnikových nebo veřejných jídelnách,	16,3%
3	ohříváním zakoupených hotových jídel nebo jídlem připraveným z polotovarů,	1,4%
4	jídlem připraveným v domácnosti,	74,2%
5	jinak.	1,0%

Většina respondentů 74,2% se stravuje převážně jídlem připraveným v domácnosti a jenom 7,2% využívá služeb restaurací a provozů rychlého občerstvení (Tab. 3.).

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Na Obr. 5. vidíme, že v obou věkových kategoriích převládá stravování jídlem připraveným

Obr. 5.

v domácnosti.

Obr. 6.

Rozdíl ve stravovacích návycích v porovnávaných věkových kategoriích je lépe patrný z Obr. 6. Vidíme, že stravovací návyky jsou velmi podobné.

Otázka č. 4

I v otázce osobní hygieny máme možnost volit varianty šetrné k životnímu prostředí. Mezi ně zatím nepatří tekutá mýdla nebo sprchové gely dodávané v PE obalech. Nejde o prostředek jako takový, ale právě o obal a jeho následnou likvidaci. Vzhledem k tomu, že i přes možnosti recyklace končí obaly od tekutých mýdel velmi často na skládkách, považují používání takových výrobků za eskalující spotřebu.

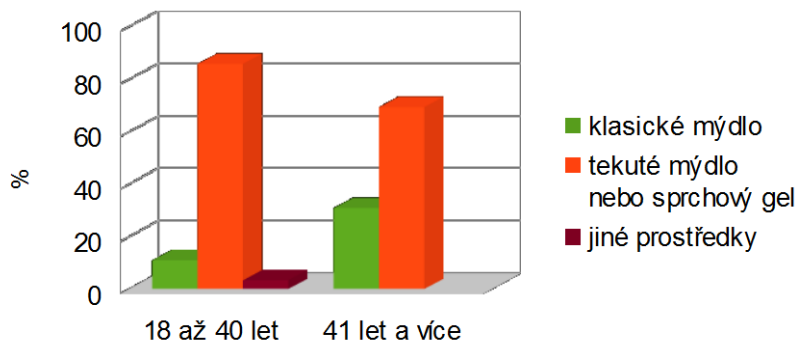
Tab. 4.

4. K mytí převážně používám:		
id	odpověď	%
1	klasické mýdlo,	13,4%
2	tekuté mýdlo nebo sprchový gel,	83,3%
3	jiné prostředky.	3,3%

Z výzkumu vyplývá, že právě tekutá mýdla jsou v oblibě a používá je 83,3% respondentů (Tab. 4.). Na šestou otázku tohoto výzkumu odpovědělo 35 respondentů, že se v jejich domácnosti třídí odpad výjimečně. A 32 z nich používá tekuté mýdlo. To znamená, že od

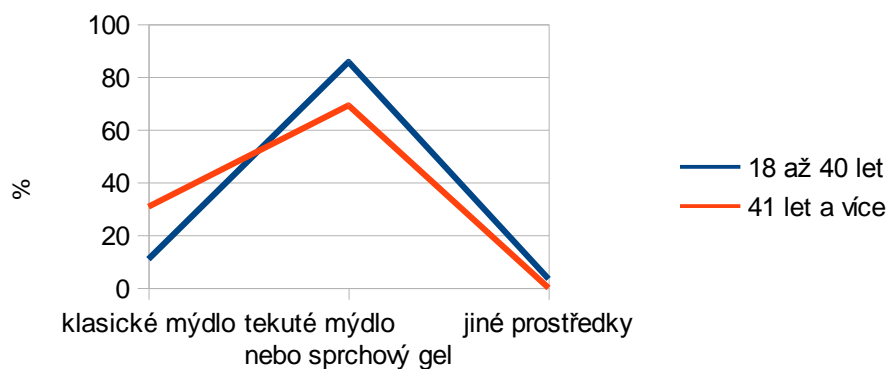
těchto respondentů (tj. 15% ze všech) skončí PE obal od tekutého mýdla nebo sprchového gelu s největší pravděpodobností na skládce komunálního odpadu nebo ve spalovně.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Obr. 7.

Porovnáním jednotlivých odpovědí sledovaných věkových kategorií vidíme (Obr. 7.), že klasické mýdlo používá pouze 11% mladších respondentů, kdežto starších respondentů je to 31%. Naopak sprchový gel má v oblibě 85,7% mladších respondentů oproti 69,2% respondentům starších. Odpověď třetí, že používá jiné prostředky, nevyužil ani jeden z respondentů věkové kategorie 41 let a více. Celkové porovnání znázorňuje graf na Obr. 8.

Obr. 8.

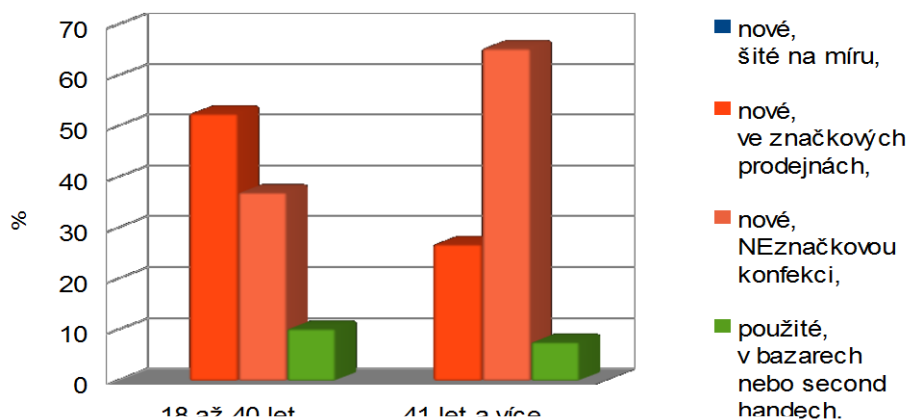
Otázka č. 5

Módní trendy a všudypřítomná reklama výrazně ovlivňují spotřební chování i v oblasti odívání. Mnohé oblečení je nahrazováno novým, aniž by ztratilo svoji funkční hodnotu a to právě z důvodu módních vlivů. Využívání nabídek bazarů a second handů můžeme proto považovat za chování spotřebu neeskalující.

Tab. 5.

5. Oblečení pořizují převážně:		
id	odpověď	%
1	nové, šité na míru,	0,0%
2	nové, ve značkových prodejnách,	49,8%
3	nové, NEznačkovou konfekci,	40,7%
4	použité, v bazarech nebo second handech.	9,6%

Nejvíce respondentů uvedlo, že pořizuje nové značkové (49,8%) nebo nové neznačkové (40,7%) oblečení. Služeb bazarů nebo second handů využívá pouze 9,6% respondentů. Odpověď první, oblečení pořizují převážně nové, šité na míru, nevyužil žádný respondent. (Tab. 5.)

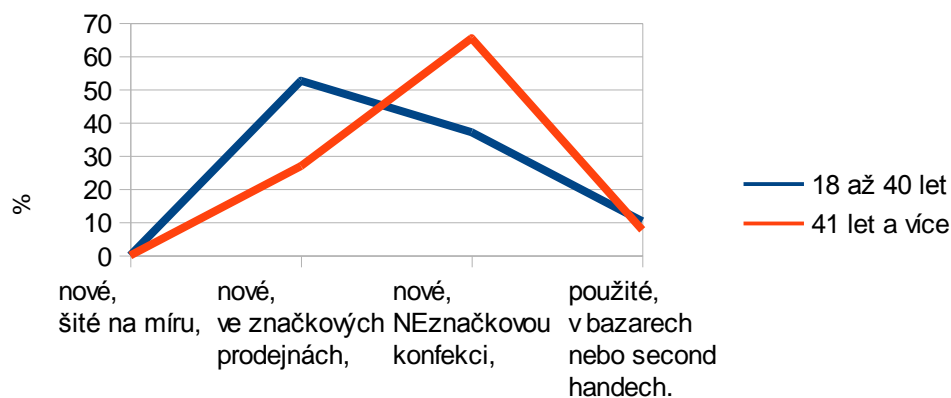

Obr. 9.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Ve sledovaných věkových kategoriích vidíme výrazný rozdíl v orientaci na „značku“ (Obr. 9).

Nákupy ve značkových prodejnách preferuje 52,6% respondentů věkové kategorie 18 až 40 let, kdežto jen 26,9% respondentů věkové kategorie nad 41 let.

Obr. 10.

U mladších respondentů je patrná větší inklinace ke konzumerismu než u respondentů starších. Bazary nebo second handy využívá mladších respondentů mírně více (10,3%), oproti starším respondentům (7,7%). Celkové porovnání odpovědí na tuto otázku ve sledovaných věkových kategoriích je v grafu na Obr. 10.

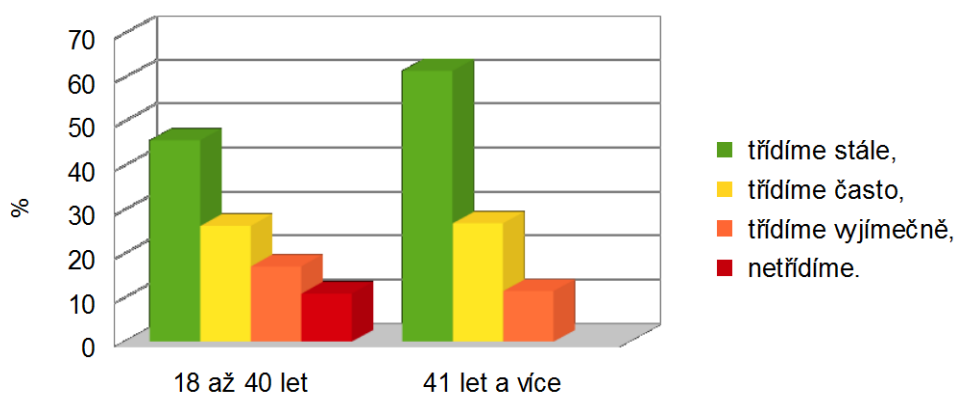
Otázka č. 6

Třídění domácího odpadu je médii jednou z nejdiskutovanějších činností s ohledem na ochranu životního prostředí. Očekával bych tedy opačný trend, než prozrazují odpovědi.

Tab. 6.

6. V naší domácnosti odpad:		
id	odpověď	%
1	třídíme stále,	47,8%
2	třídíme často,	25,4%
3	třídíme výjimečně,	16,7%
4	netřídíme.	10,0%

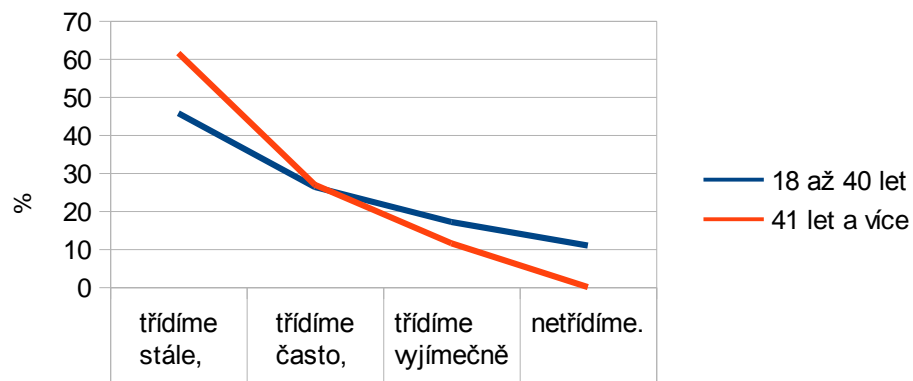
Na šestou otázku 47,8% respondentů uvedlo, že odpad třídí stále, 25,4% třídí odpad často, 16,7% výjimečně a 10% vůbec (Tab. 6.).

Obr. 11.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Porovnáním se nám odkrývá skutečnost, že mladších respondentů stále třídících odpad ubývá (45,8%) a dokonce 10,9% z nich netřídí odpad vůbec (Obr. 11.). Na rozdíl od starších respondentů, kteří uvedli, že odpad třídí stále 61,5% z nich, často 26,9%, výjimečně 11,5% a netřídící není žádný.

Obr. 12.

Zde je opět patrná u mladších respondentů větší inklinace ke konzumerismu než u respondentů starších (Obr. 12.).

Otázka č. 7

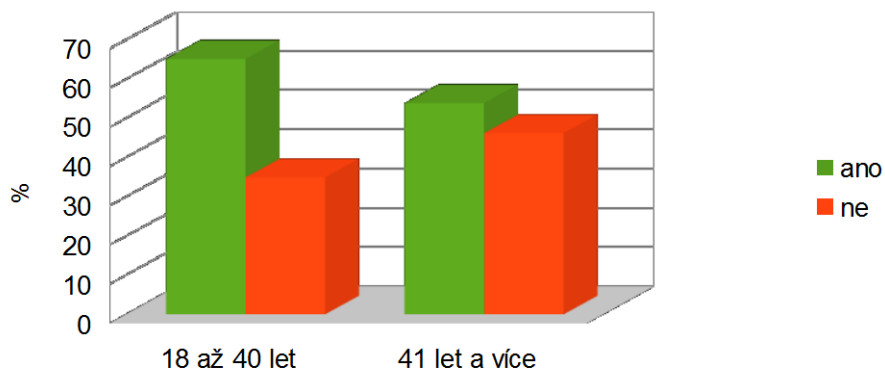
Samozásobitelství, s ohledem na možnosti domácnosti, považují za odklon od konzumerismu a tato a následující otázka zkoumá, nakolik je využíváno.

Tab. 7.

7. V naší domácnosti pěstujeme rostliny pro vlastní spotřebu:		
id	odpověď	%
1	ano	64,6%
2	ne	35,4%

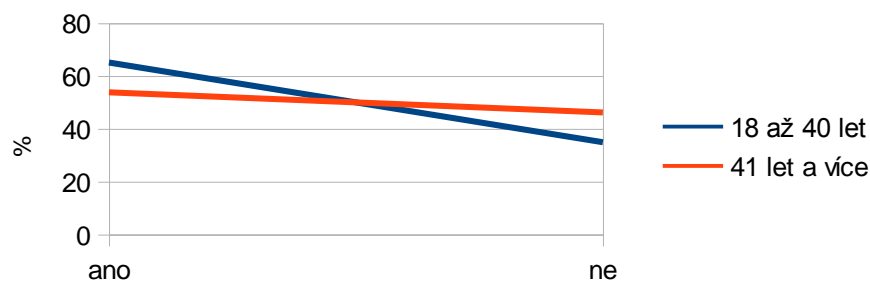
Ze všech respondentů jich 64,6% uvedlo, že rostliny pro vlastní potřebu pěstuje, 35,4% nepěstuje (Tab. 7.).

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Obr. 13.

Z porovnání (Obr. 13.) je patrný nárůst mladších respondentů (65,1%) pěstujících rostliny pro vlastní spotřebu oproti respondentům starším (53,8%).

Obr. 14.

Zde je u mladších respondentů patrný větší odklon od konzumerismu než u respondentů starších (Obr. 14.).

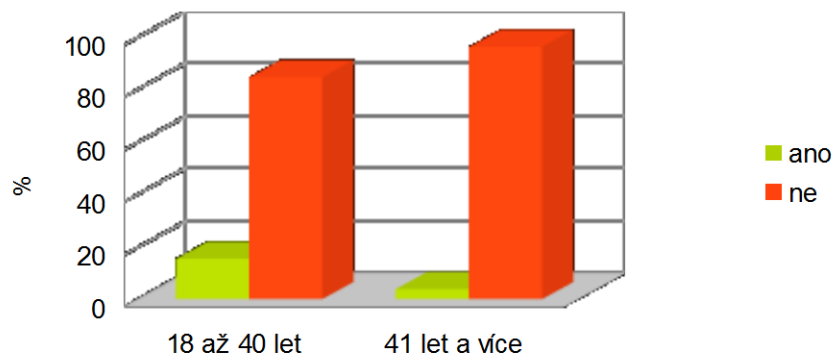
Otázka č. 8

Chovat užitková zvířata pro vlastní spotřebu je určitě náročnější než pěstování rostlin. Jsou k tomu potřeba jisté specifické podmínky a nedalo se očekávat, že toto chování reprezentující odklon od konzumerismu bude běžně praktikováno. Přesto z odpovědí vyplynuly zajímavé skutečnosti.

Tab. 8.

8. V naší domácnosti chováme užitková zvířata pro vlastní spotřebu:		
id	odpověď	%
1	ano	13,9%
2	ne	86,1%

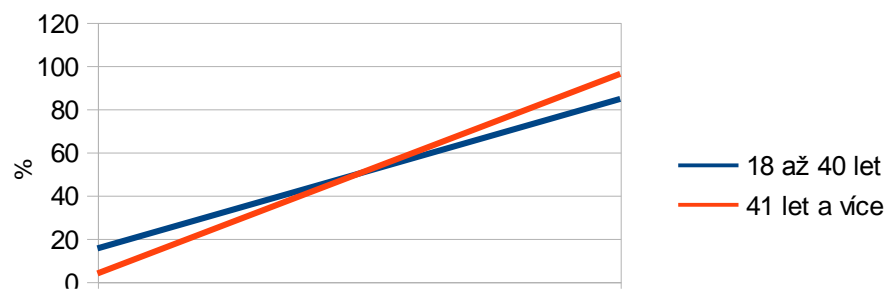
Necelých 13,9% respondentů odpovědělo, že chová a 86,1% respondentů odpovědělo, že nechová v domácnosti užitková zvířata pro vlastní spotřebu (Tab. 8.).

Obr. 15.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Z grafu na Obr. 15. je patrný nárůst mladších respondentů (15,4%) chovajících v domácnosti užitková zvířata oproti respondentům starším (3,8%). Srovnání odpovědí je znázorněno grafem na Obr. 16.

Obr. 16.

Zajímavá informace u této otázky vyplynula po aplikaci dalších podmínek. Například dvě ženy z věkové kategorie 18 až 40 let, žijících v bývalém okresním nebo krajském městě a bydlících v bytě, uvedly na tuto otázku souhlasnou odpověď.

Otázka č. 9

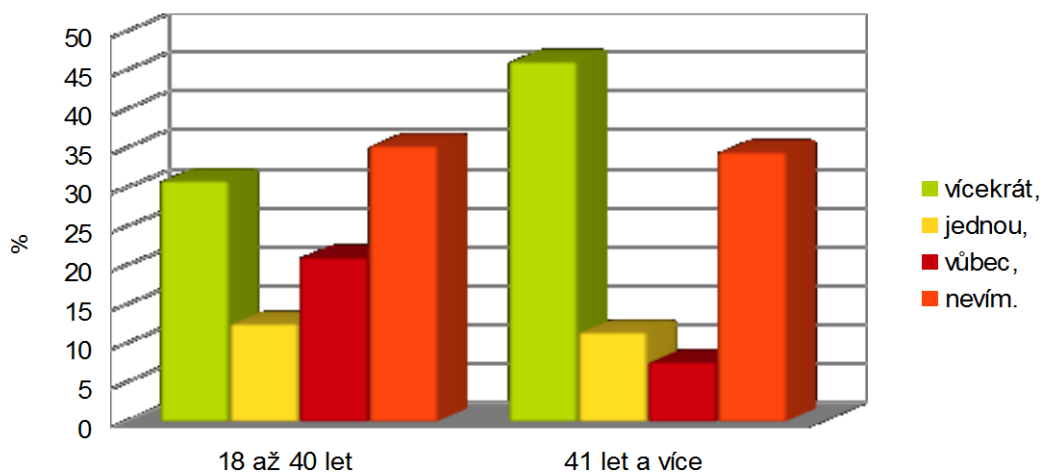
Opakovaný nákup ekologicky šetrného výrobku reprezentuje uvážlivou spotřebu. Naopak ostatní odpovědi reprezentují konzumerismus.

Tab. 9.

9. Za posledních 12 měsíců jsem si záměrně koupil/a ekologicky šetrný výrobek (označený značkou):		
id	odpověď	%
1	vícekrát,	33,5%
2	jednou,	12,0%
3	vůbec,	18,7%
4	nevím.	35,9%

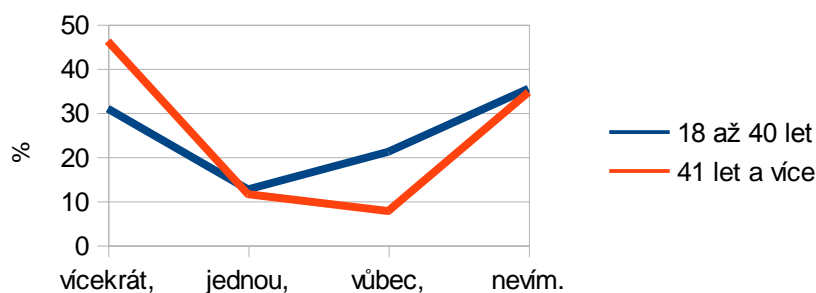
Z odpovědí je zřejmé, že 33,5% respondentů nakupuje šetrné výrobky opakovaně, 12% alespoň jednou, 18,7% vůbec a 35,9% neví (Tab. 9.). Z toho sedá dovodit, že respondenti, kteří odpověděli „vícekrát“, se o problematiku spojenou s ochranou životního prostředí hlouběji zajímají, na rozdíl od těch co zvolili pro odpověď zbývající varianty.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Obr. 17.

Srovnáním odpovědí se nám odkrývá skutečnost, že mladších respondentů nakupujících výrobky šetrné k životnímu prostředí vícekrát je 30,9% a neví nebo nekoupili vůbec je dokonce dohromady 56,5%. Na rozdíl od starších respondentů, kteří uvedli, že výrobky šetrné k životnímu prostředí koupilo vícekrát 46,2% a neví nebo nenakoupili vůbec je dohromady 42,3% (Obr. 17.).

Obr. 18.

Zde je u mladších respondentů patrný menší odklon od konzumerismu než u respondentů starších (Obr. 18.).

Otázka č. 10

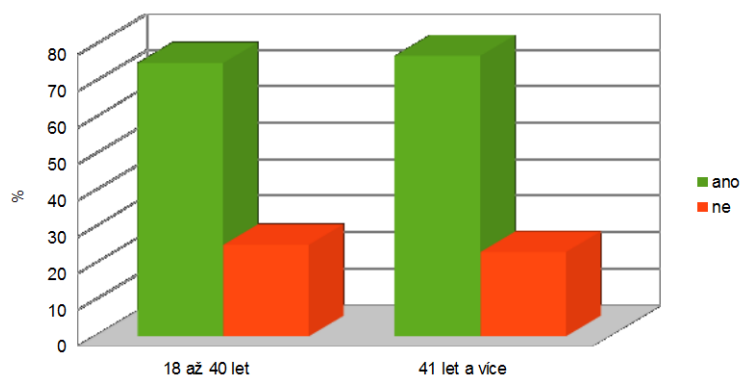
Pro realizaci trvale udržitelného rozvoje je stěžejní i problematika snižování spotřeby energií. Odpověď, nakolik je důležitá pro respondenty, jsem zjišťoval pomocí této otázky.

Tab. 10.

10. Při nákupu nového spotřebiče se řídím jeho energetickou náročností (vybírám podle zařazení výrobku do energetických tříd):		
id	odpověď	%
1	ano	75,6%
2	ne	24,4%

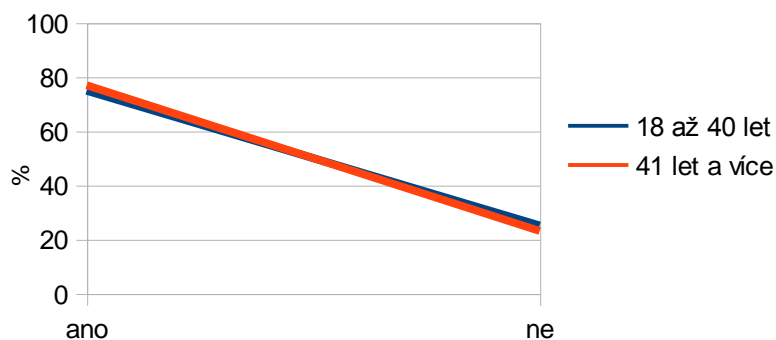
Na otázku, zde se při nákupu nového spotřebiče řídí jeho energetickou náročností, odpovědělo kladně 75,6% respondentů, a záporně 24,4%. Z toho plyne, že otázka spotřeby není většině respondentů vůbec lhostejná (Tab. 10.).

Porovnání zvolených věkových kategorií (Obr. 19.):

Obr. 19.

V odpovědích na tuto otázku se procentuálně obě kategorie téměř shodují (Obr. 20.).

Obr. 20.

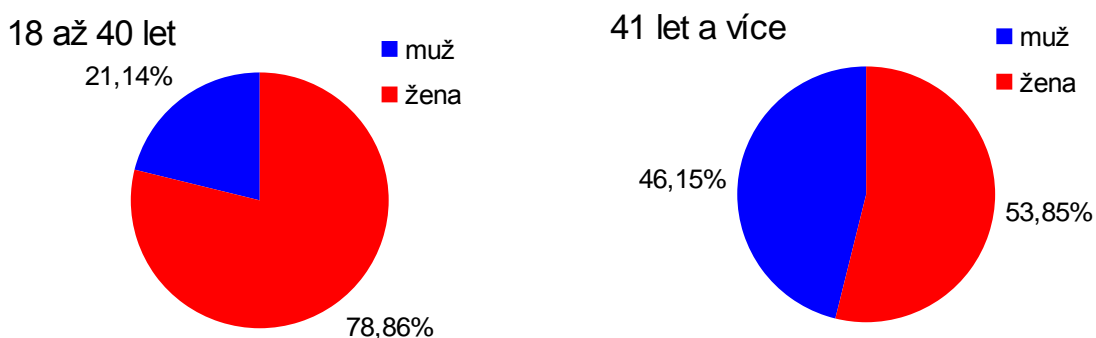
Otázka č. 11

Tato otázka je první ze segmentačních. Přestože výzkum nebyl zaměřen na porovnání odpovědí podle pohlaví, je možné díky ní hledat souvislosti s tím, jak na otázky odpovídali muži a jak ženy.

Tab. 11.

11. Jsem:		
id	odpověď	%
1	muž	24,9%
2	žena	75,1%

Jak je z tabulky patrné (*Tab. 11.*), výzkumu se celkově zúčastnilo třikrát více žen (75,1%) než mužů (24,9%).

Obr. 21.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Na grafech vidíme, že je poměr mužů a žen v kategorii starších respondentů výrazně vyrovnanější než u kategorie respondentů mladších (*Obr. 21.*).

Otázka č. 12

Klíčová segmentační otázka, která se vztahuje k hypotéze H2. Rozděluje respondenty do tří věkových kategorií, z nichž dvě jsou použité k porovnání odpovědí.

Tab. 12.

12. Můj věk je:		
id	odpověď	%
1	méně než 18 let,	3,8%
2	18 až 40 let,	83,7%
3	41 let a více.	12,4%

Dotazník vyplnilo 3,8% respondentů mladších 18 let, 83,7% respondentů ve věku 18 až 40 let a 12,4% respondentů ve věku 41 let a více (*Tab. 12.*).

Obr. 22.

Poměr respondentů v jednotlivých kategoriích byl ovlivněn zvolenou metodou sběru dat. Pro porovnání odpovědí dvou vybraných kategorií by bylo ideální, aby byl poměr vyrovnaný, ale tak tomu bohužel není. Při interpretaci výsledků je nutné k tomuto nepoměru přihlídnout (*Obr. 22.*).

Otázka č. 13

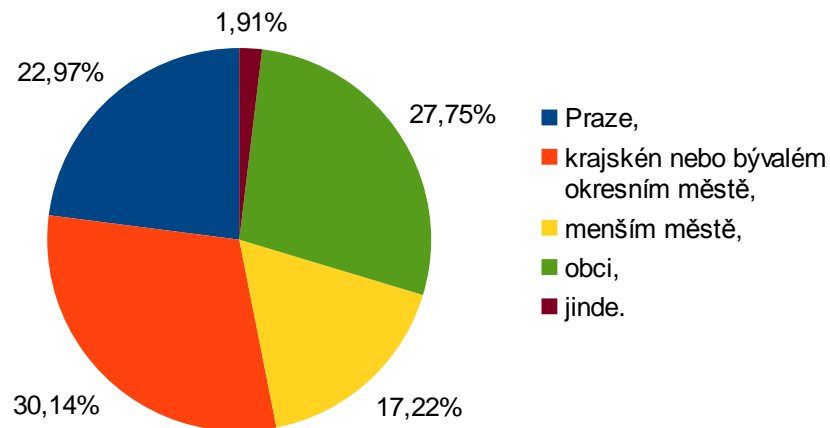
Další okolností, která by mohla ovlivnit odpovědi na kladené otázky je bydliště. Proto jsem přistoupil v této segmentační otázce k rozdělení odpovědí do čtyř plus jedné kategorie.

Tab. 13.

13. Převážně žiji v:		
id	odpověď	%
1	Praze,	23,0%
2	krajském nebo bývalém okresním městě,	30,1%
3	menším městě,	17,2%
4	obci,	27,8%
5	jinde.	1,9%

23,0% respondentů uvedlo, že žije v Praze, 30,1% respondentů uvedlo, že žije v krajském nebo bývalém okresním městě, 17,2% respondentů uvedlo, že žije v menším městě, 27,8% respondentů uvedlo, že žije v obci a 1,9% respondentů si z předchozích odpovědí žádnou nevybralo (*Tab. 13.*).

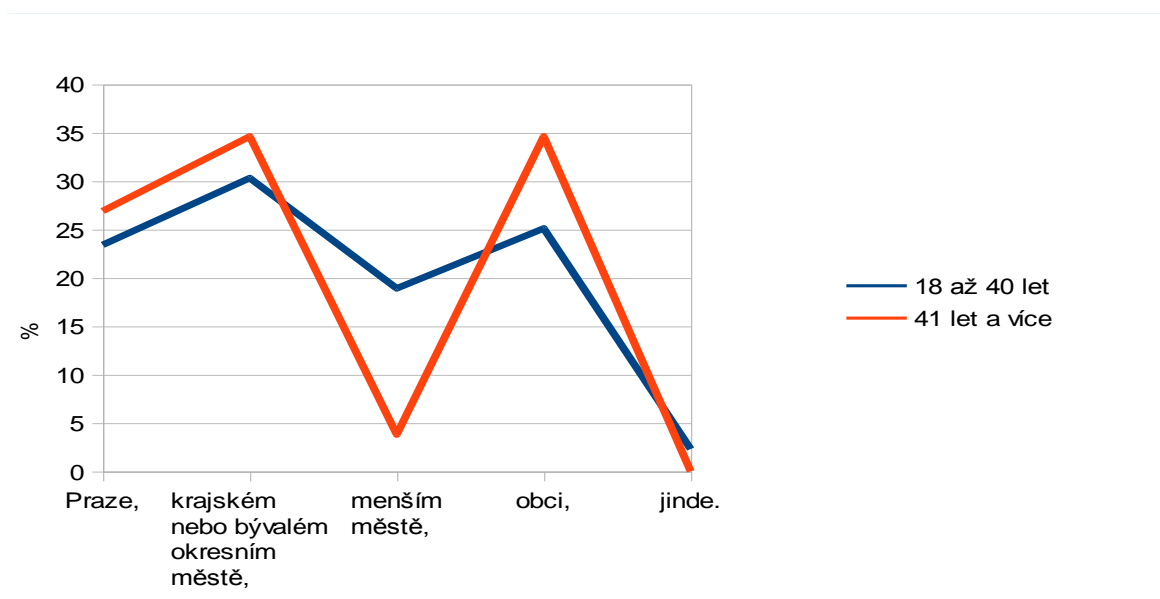
Jak je z kruhového grafu patrné, sešlo se poměrně vyrovnané množství odpovědí z jednotlivých zvolených lokalit (*Obr. 23.*).

Obr. 23.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Spektrum respondentů ve věkové kategorii 18 až 40 let je rovnoměrněji rozprostřeno přes definovaná bydliště než věková kategorie 41 let a více. Vzhledem k tomu, že z výsledků není patrné, že by dominovaly odpovědi pouze z některé ze stanovených lokalit, nebo že by se zrcadlily oproti odpovědím sledovaných věkových kategorií, nepředpokládám zkreslení výsledků výzkumu v této oblasti (Obr. 24.).

Obr. 24.

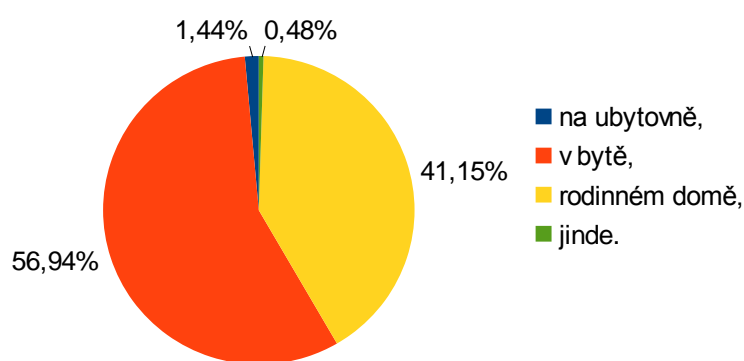
Otázka č. 14

Podobně jako otázka předchozí i tato sleduje možnost závislosti odpovědí na typu domácnosti.

Tab. 14.

14. Převážně bydlím:		
id	odpověď	%
1	na ubytovně,	1,4%
2	v bytě,	56,9%
3	rodinném domě,	41,1%
4	jinde.	0,5%

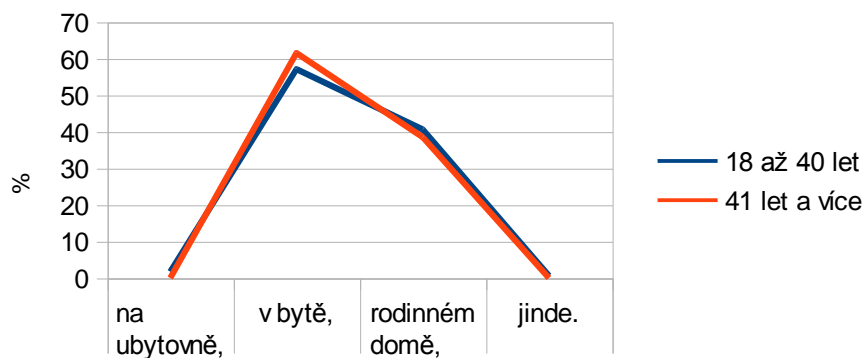
56,9% respondentů uvedlo, že bydlí v bytě, 41,1% respondentů uvedlo, že bydlí v rodinném domě. Na ubytovně převážně bydlí 1,4% respondentů, 0,5% respondentů si z předchozích odpovědí nevybralo (*Tab. 14.*). Z pohledu rozdělení domácnosti na dvě klíčové kategorie, respondenti bydlící v bytě a respondenti bydlící v rodinném domě, je poměr vyplněných dotazníků velmi příznivý (*Obr. 25.*).

Obr. 25.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Jak je z čárového grafu patrné, je procentuální shoda ve sledovaných věkových kategoriích téměř ideální. Z těchto výsledků lze opět usoudit, že by nemělo dojít k ovlivnění výsledků výzkumu v závislosti na typu domácnosti při porovnávání sledovaných věkových kategorií (Obr. 26.).

Obr. 26.

Otázka č. 15

Pro verifikaci nebo falzifikaci hypotézy H2 jsem v otázce zkoumající ochotu přijmout omezení plynoucího z alternativního spotřebního chování nabídl k označení jedenáct odpovědí, které jsem se snažil vybrat rovnoměrně s ohledem na přístupy k spotřebnímu chování popisované v teoretické části. První tři odpovědi reprezentují omezení osobní, druhé tři odpovědi reprezentují omezení sociální a třetí tři odpovědi reprezentují omezení ekonomické. Předposlední reprezentuje kombinaci omezení, poslední odpověď je úniková.

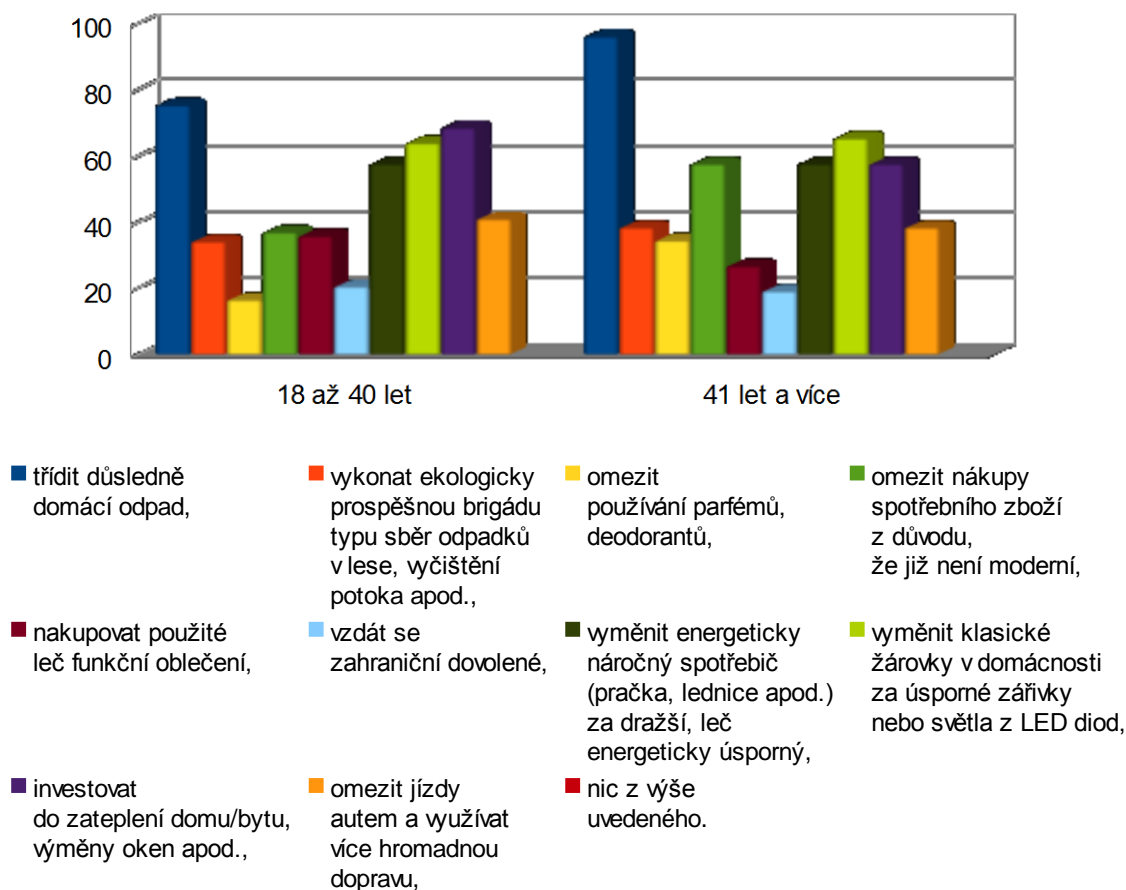
Tab. 15.

15. Jsem ochoten /tna ve prospěch životního prostředí (lze označit více možností současně):		
id	odpověď	%
1	třídit důsledně domácí odpad,	78,5%
2	vykonat ekologicky prospěšnou brigádu typu sběr odpadků v lese, vyčištění potoka apod.,	36,4%
3	omezit používání parfémů, deodorantů,	18,7%
4	omezit nákupy spotřebního zboží z důvodu, že již není moderní,	39,2%
5	nakupovat použité leč funkční oblečení,	34,4%
6	vzdát se zahraniční dovolené,	21,1%
7	vyměnit energeticky náročný spotřebič (pračka, lednice apod.) za dražší, leč energeticky úsporný,	56,5%
8	vyměnit klasické žárovky v domácnosti za úsporné zářivky nebo světla z LED diod,	63,6%
9	investovat do zateplení domu/bytu, výměny oken apod.,	65,6%
10	omezit jízdy autem a využívat více hromadnou dopravu,	40,7%
11	nic z výše uvedeného.	0,0%

Nejvíce respondentů 78,5% uvedlo, že jsou ochotní důsledně třídit domácí odpad, 65,6% respondentů je ochotných investovat do zateplení domu, 63,4% vyměnit žárovky za úsporné, 56,5% vyměnit energeticky náročný spotřebič za dražší a úspornější, 40,7% omezit jízdy autem a více využívat hromadnou dopravu, 39,2% omezit nákupy spotřebního zboží z důvodu, že již není moderní, 36,4% vykonat ekologicky prospěšnou brigádu, 34,5%

nakupovat použité leč funkční oblečení, 21,1% vzdát se zahraniční dovolené a 18,7% omezit používání parfémů, deodorantů. Poslední (únikovou) odpověď, která byla připravena pro ty, co se omezovat nechtějí, ne zvolil nikdo (Tab. 15.).

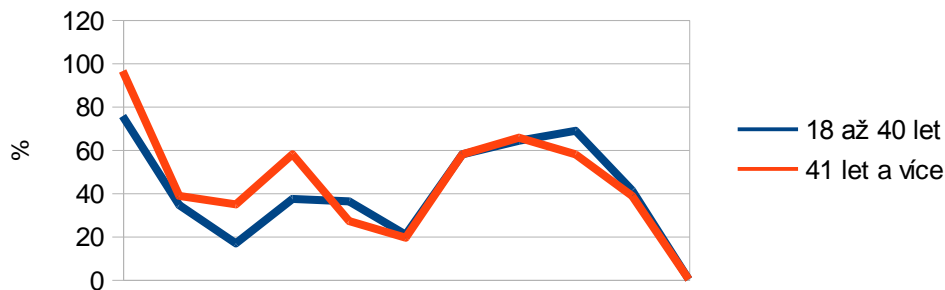
Pokud bychom porovnávali omezení ve smyslu přístupů ke spotřebnímu chování, tak nejvíce respondentů volilo odpovědi reprezentující omezení ekonomické, potom osobní a nejméně sociální. Na Obr. 27. je graf, který znázorňuje počty zvolených odpovědí na jednotlivé otázky ve sledovaných věkových kategoriích. Jelikož se jedná o odpovědi, které reprezentují odklon od konzumerismu, barvy jednotlivých sloupečků nemají jiný význam, než jednotlivé odpovědi odlišit.

Obr. 27.

Porovnání zvolených věkových kategorií:

Ve věkové kategorii 18 až 40 let si respondenti vybrali 45,14% odpovědí, ve věkové kategorii 41 let a výš si respondenti vybrali 49,23% odpovědí.

Obr. 28.

Z grafu na Obr. 28. je patrné, že ochota přijmout omezení plynoucího z alternativního spotřebního chování je u věkové kategorie nad 40 let větší než u kategorie 18 až 40 let. Například odpověď č. 1 (třídít důsledně domácí odpad) označilo 25 z 26 respondentů věkové kategorie 41 let a výš, ve srovnání se 132 ze 175 respondentů věkové kategorie 18 až 40 let. Toto proklamativní sdělení koresponduje s odpovědí na otázku č. 6, ze které je patrné, že starší generace třídí domácí odpad častěji.

Interpretace výsledků

Drobným empirickým šetřením jsem se pokusil potvrdit či vyvrátit obecně předpokládané tvrzení o dnešní preferenci konzumního způsobu života před trvale udržitelnou spotřebou. K této části výzkumu se vztahovaly otázky č. 1 až č. 10. Z odpovědí na otázky č. 1, č. 2, č. 4, č. 5, č. 8, č. 9 je jasně patrná orientace k chování eskalující spotřebu. Na otázku č. 3 z oblasti stravování sice 74,2% respondentů odpovědělo v souladu s myšlenkou trvale udržitelného rozvoje, ale drtivá většina z nich na další otázky odpověděla v rozporu s touto myšlenkou. Podobně je to i s ostatními odpověďmi na otázky č. 3, č. 6, č. 7 a č. 10.

Pro potvrzení tohoto tvrzení jsem si zvolil polovinu z těchto deseti otázek, a to č. 5, č. 6, č. 7, č. 9 a č. 10. U každé z nich jsem určil polovinu odpovědí za potvrzující hypotézu H1 a polovinu za tuto hypotézu vyvracející H1. Například u otázky č. 9 „Za posledních 12 měsíců jsem si záměrně koupil/a ekologicky šetrný výrobek“ jsem odpovědi

„vícekrát“ a „jednou“ považoval za hypotézu H1 falzifikující a naopak odpovědi „vůbec“ a „nevím“ za hypotézu verifikující. Podobně jsem postupoval u ostatních vybraných otázek. Mým cílem bylo najít celkový počet respondentů, kteří na tyto otázky volili odpovědi vyvracející hypotézu H1. Po uplatnění takto nastaveného filtru jsem se dopočítal 26 respondentů, což odpovídá 12,4%. Pokud jsem z těchto vyřadil ještě respondenty, kteří využívají k cestování na dovolenou nejraději automobil nebo leteckou dopravu (otázka č. 2), zůstalo pouze 7 respondentů (3,34%).

Na základě těchto skutečností mohu konstatovat, že se hypotéza H1 potvrdila.

Pro potvrzení nebo vyvrácení hypotézy H2 byla klíčová otázka č. 15. Odpovědi na ni mají proklamativní charakter, a tak jsem se je snažil srovnat s odpověďmi č. 1 až č. 10. Proto byly tyto odpovědi sledovány i z hlediska stanovených věkových kategorií. Z výsledků této části výzkumu je patrné, že se hypotéza H2 nepotvrdila. Musím ale podotknout, že je toto tvrzení závislé na výrazném nepoměru respondentů ve sledovaných věkových kategoriích. Zajímavým výsledkem, ačkoli nebyl hlavním cílem tohoto výzkumu, je skutečnost, že nejméně jsou respondenti ochotní přijmout omezení v sociální oblasti.

Výsledky šetření by mohly být využity k hledání vhodných opatření na podporu proenvironmentálního chování v duchu přístupů ke spotřebnímu chování. Výzkum poodhalil, v kterých oblastech spotřebního chování jsou lidé ochotní přijmout omezení více a ve kterých méně.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabýval spotřebním chováním a jeho alternativami ve vztahu k životnímu prostředí. Jejím cílem bylo odpovědět na otázku, zda přetrvává preference konzumního života před trvale udržitelnou spotřebou a jsou-li lidé ochotní přijmout omezení, které z alternativního spotřebního chování pramení.

V teoretické části jsem se snažil popsat vývoj a důsledky spotřebního chování ve vztahu k životnímu prostředí. První kapitola pojednává o jednotlivých významných událostech, které vyvolaly debatu o kapacitách Země, která svým způsobem pokračuje dodnes. Poté jsem se snažil pojednat o oblastech, ve kterých můžeme najít hlavní příčiny ekologických problémů.

Druhá kapitola pojednává o spotřebním chování a jeho vývoji až k současnému hyperkonzumerismu. S ním je úzce spojen konzumní životní styl a jeho následky pro vztah k životnímu prostředí. V poslední části této kapitoly se snažím na spotřební chování pohlédnout v duchu přístupů, které se je snaží vysvětlit.

Třetí kapitola pojednává o možných alternativách spotřebního chování protikladných chování konzumnímu. Nesnažil jsem se vyjmenovat všechny možnosti, ale spíše nastínit směry, kterým se alternativní chování může ubírat.

Čtvrtá kapitola pojednává o omezeních, která plynou právě z alternativního spotřebního chování. Zde jsem se snažil rozčlenit tato omezení do kategorií v duchu přístupů, o kterých pojednává kapitola druhá.

Poslední kapitola teoretické části pojednává o úkolech ekologické výchovy a jejímu vztahu k sociální pedagogice a jejích možnostech při výchově a vzdělávání, učít člověka odolat svodům konzumního způsobu života a nestát se vazaly trhu a reklamy.

V praktické části jsem se snažil verifikovat obecně předpokládané tvrzení o dnešní preferenci konzumního způsobu života před trvale udržitelnou spotřebou a dále empiricky podložit tezi o větší ochotě mladé generace k alternativnímu spotřebnímu chování než generace střední. Ze závěrů drobného empirického šetření vyplývá, že lidé jsou sice ochotní přijmout jistá omezení ve prospěch životního prostředí, ale bohužel jen v malé míře a bez jisté míry systematičnosti. Navíc je z výzkumu patrná orientace na omezení, jejichž reálný environmentální dopad je buď marginální (třídění odpadu versus zahraniční dovolená) anebo omezení vyvažuje očekávaná protihodnota (úspora výdajů za energii po zateplení domu). Nikterak pozitivním zjištěním je, že mladší generace nepřijímá omezení ochotněji, než starší.

Díky studiu podkladů k této bakalářské práci jsem dospěl k názoru, že myšlenka trvale udržitelného rozvoje je alternativou, která je lepší perspektivou budoucnosti než konzumerismus založený na trvalém růstu a doufám, že práce alespoň naznačila možnosti sociální pedagogiky při řešení environmentálních problémů v souvislosti s konzumním způsobem života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

- 1 *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2
- 2 DAHLKE, R. *Čím onemocněl svět?: moderní mýty ohrožují naši budoucnost*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2004, 270 s. ISBN 80-249-0380-6.
- 3 FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Vyd. 1. Překlad Jindra Hubková. Praha: EarthSave, 2009, 342 s. ISBN 978-808-6916-101.
- 4 FROMM, E., *Umění milovat*, Praha: Český klub 2008, ISBN: 978-80-86922-07-2
- 5 JANDOUREK J., *Slovník sociologických pojmů*. 2012 GRADA PUBLISHING, a.s. ISBN 978-80-247-3679-2
- 6 JŮZL, M., a kol., *Metody sociálně výchovné práce*, Brno: IMS, 2012, ISBN 978-80-87182-31-4
- 7 KELLER, J. *Až na dno blahobytu: Jan Keller*. 2. vyd. Brno: Hnutí DUHA, 1995, 143 p. ISBN 80-902-0560-7.
- 8 KELLER, J. *Tři sociální světy*, Praha: SLON 2012, ISBN 978-80-7419-044-5
- 9 KLAUS, V. *Modrá, nikoliv zelená planeta*. Praha: Dokořán 2007, ISBN 978-80-7363-152-9
- 10 KOHÁK, E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: SLON., 1998, 203 p. ISBN 80-858-5063-X.
- 11 KOUDELKA, J. *Spotřební chování a marketing*. 1.vyd. Praha: Grada, 1997, 191 s. ISBN 80-716-9372-3.
- 12 KRAJHANZL, Jan, Šárka ZAHRADNÍKOVÁ a Ondřej RUT. *Možnosti spolupráce s veřejností (nejen) při ochraně životního prostředí: jak komunikovat s veřejností o klimatických změnách? : jak podporovat chování šetrné k životnímu prostředí? : jak připravit účinnou kampaň?*. Praha: Zelený kruh, 2010, 52 s. ISBN 978-80-87417-00-3.
- 13 KRAUS, B., JŮZL, M., TANNENBERGEROVÁ, M., *Teorie výchovy*. BRNO: IMS, 2011, ISBN 978-80-87182-04-8
- 14 KRAUS, Blahoslav a SÝKORA, Petr. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009.

- 15 LIBROVÁ, H., *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Vyd. 1. Brno: VERONICA a Hnutí DUHA, 1994. ISBN 80-85368-18-8
- 16 LIBROVÁ, H., *Vlažní a váhaví: (kapitoly o ekologickém luxusu)*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2003. Společensko-ekologická edice, sv. 8. ISBN 80-723-9149-6.
- 17 LIPOVETSKY, G., *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2007, 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4.
- 18 LIPOVETSKY, G., *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. V českém jazyce vyd. 1. Překlad Martin Pokorný, Alena Bláhová. Praha: Prostor, 1999, 311 s. Střed, sv. 30. ISBN 80-726-0008-7.
- 19 MACHOVEC, M., *Smysl lidské existence. 4., nezměn. vyd.* Praha: Akropolis, 2008, 127 s. ISBN 978-807-3041-038.
- 20 Naše společná budoucnost. Světová komise pro životní prostředí a rozvoj. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, 297 s. ISBN 80-853-6807-2.
- 21 RADVAN, E., KUČERA, J., *O vědě a metodě*, Brno: IMS, 2011
- 22 RÁZGOVÁ, E., *Ekologická stopa: unese Země vaše kroky?*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, 2007, 33 s. ISBN 978-80-87099-02-5.
- 23 Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.
- 24 VLAŠÍN, M., LEDVINA, P., MÁCHAL, A., *Desatero domácí ekologie*. Vyd. 5., přeprac. Brno: STEP, 2009. ISBN 978-809-0452-008.

Internetové zdroje

- 25 BUNDRANT, Mike. Jak vás moderní filozofie zabíjí. In: *Hrách na stěně* [online]. 2012, č. 1, 6.5.2012 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: <http://hrst.webnode.cz/news/a72/>
- 26 CÍLEK, Václav. Antropocén. In: *Vesmír* [online]. 2002, roč. 2002, č. 2 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: <http://www.vesmír.cz/clanek/antropocen>
- 27 KAČEROVÁ, Iva. ANALÝZA: je nás 7 miliard. In: *Demografie: Demografický informační portál* [online]. 7.10.2011 [cit. 2013-10-06]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=779&
- 28 KURAS, Benjamin. Zamyšlení - 10.6.: (KONZUMERISMUS). Český rozhlas [online]. 2007, 10.6.2007 [cit. 2013-4-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/komentare/portál/_zprava/zamysleni-106-konzumerismus--352538

- 29 LIBROVÁ, Hana. Co je ekologický luxus. In: *Občiansky denník* [online]. 2004, 31.4.2004 [cit. 2013-03-6]. ISSN 1336-2534. Dostupné z: <http://www.changenet.sk/?section=forum&x=83621&cat=14654>
- 30 MOLDAN, Bedřich. K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje. In: *Sociologický časopis: Czech Sociological Review*. 1996, roč. 1996, č. 3. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/f13867f147a252f599076638779f7a0ad3ca6edc_294_261MOLDA.pdf
- 31 MOLDAN, Bedřich. Meze růstu po 40 letech. In: *Sedmá generace: společensko-ekologický měsíčník* [online]. Brno: Hnutí DUHA, 2012, 3/2012, 1.6.2012 [cit. 2013-4-06]. Dostupné z: <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/meze-rustu-po-40-letech/>
- 32 MOLDAN, Bedřich. Trochu ukřičené jaro. In: *TOP 09* [online]. 2012, 7.4.2012 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/moldan-trochu-ukricene-jaro-9520.html>
- 33 PELIKÁN, Vojtěch. Jak se žije z českého odpadu?. In: *Sedmá generace: společensko-ekologický časopis* [online]. 2009, 10. dubna 2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/jak-se-zije-z-ceskeho-odpadu>
- 34 PIXOVÁ, MICHAELA. PODMOŘSKÉ KRÁSY ZE DNA KONTAJNERU. In: *Nový Prostor* [online]. 2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/clanky/338/podmorske-krasy-ze-dna-kontajneru.html>
- 35 ŠNÍDL, Vladimír. Miloslav Petrušek: Dvacet let nestačilo. Pořád nám vadí rozdíly mezi bohatými a chudými. In: *Hospodářské Noviny* [online]. 2009, 16.11.2009 [cit. 2013-03-4]. Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-39088730-miloslav-petrusek-dvacet-let-nestacilo-porad-nam-vadi-rozdily-mezi-bohatymi-a-chudymi>
- 36 Co je pasivní dům?. In: *Centrum pasivního domu* [online]. 2006-2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: <http://www.pasivnidomy.cz/pasivni-dum/co-je-pasivni-dum.html>
- 37 Člověk moudrý. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013, 27.2.2013 [cit. 2013-3-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Člověk_rozumný
- 38 Donella Meadows. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013 [cit. 2012-11-2]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Donella_Meadows
- 39 Ekologická stopa. In: *Hra o Zemi* [online]. Zelený kruh, o.s., 2007 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://www.hraozemi.cz/ekostopa.html>
- 40 Energetická třída spotřebiče. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Energetická_třída_spotřebiče
- 41 Freeganismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001, 30. 1. 2013 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freeganismus>
- 42 Green public procurement. In: *Enviwiki* [online]. 2011, 28. 3. 2011 [cit. 2013-02-23]. Dostupné z: http://www.enviwiki.cz/wiki/Green_public_procurement
- 43 NAŠE SPOLEČNÁ BUDOUCNOST. In: *Encyklopedie Energie* [online]. 1999, č. 1 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.cez.cz/edee/content/file/static/encyklopedie/encyklopedie-energetiky/01/budoucna_6.html

- 44 Příležitosti udržitelné spotřeby In: *Planeta 2003*. [online] Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003, roč. 2003, č. 02. ISSN 1213-3396. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/CF2EBA074EBBB126C1256F630043ED1D/\\$file/planeta_unep.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/CF2EBA074EBBB126C1256F630043ED1D/$file/planeta_unep.pdf)
- 45 Římský klub. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013, 14.7.2013 [cit. 2013-08-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Římslý_klub
- 46 Seznam zemí podle ekologické stopy. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2010, 8. 1. 2013 v 11:20. [cit. 2013-01-10]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_zemí_podle_ekologické_stopy
- 47 Test úsporných zdrojů světla 2012. In: *dTest: komplexní servis pro spotřebitele* [online]. 2012, 4/2012 [cit. 2013-03-3]. Dostupné z: <http://www.dtest.cz/clanek-2165/test-uspornych-zdroju-svetla-2012>

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Spotřební chování

Spotřební chování

ANONYMNÍ DOTAZNÍK

jeho prostřednictvím se zúčastníte průzkumu, který se zabývá spotřebním chováním ve vztahu k současnému stavu životního prostředí.

1. V posledních třech letech jsem trávil/-a dovolenou mimo jiné (lze označit více možností současně):

- na zahraniční rekreaci (poznávací zájezd, u moře, apod.),
- lyžováním v zahraničí,
- na tuzemské rekreaci (poznávací zájezd, u vody, apod.),
- lyžováním v tuzemsku,
- doma nebo ve vlastní chatě, chalupě.

2. K cestování na dovolenou využívám nejraději:

- automobil nebo motocykl,
- hromadnou dopravu (vlak, autobus),
- leteckou dopravu,
- jízdní kolo,
- jiné

3. Během roku se pravidelně stravuji:

- v restauraci nebo provozech rychlého občerstvení,
- v podnikových nebo veřejných jídelnách,
- ohříváním zakoupených hotových jídel nebo jídlem připraveným z polotovarů,
- jídlem připraveným v domácnosti,
- jinak

4. K mytí používám:

- klasické mýdlo,
- tekuté mýdlo nebo sprchový gel,
- jiné prostředky

Spotřební chování

---

5. Oblečení pořizuji převážně:

- nové, šité na míru,
- nové, ve značkových prodejnách,
- nové, NEznačkovou konfekci,
- použité, v bazarech nebo second handech.

6. V naší domácnosti odpad:

- třídíme stále,
- třídíme často,
- třídíme vyjimečně,
- netřídíme.

7. V naší domácnosti pěstujeme rostliny pro vlastní spotřebu:

- ano
- ne

8. V naší domácnosti chováme užitková zvířata pro vlastní spotřebu:

- ano,
- ne.

9. Za posledních 12 měsíců jsem si záměrně koupil/a ekologicky šetrný výrobek (označený značkou):

- vícekrát,
- jednou,
- vůbec,
- nevím.

10. Při nákupu nového spotřebiče se řídím jeho energetickou náročností (vybírám podle zařazení výrobku do energetických tříd):

- ano,
- ne.

Spotřební chování

11. Jsem:

- muž,
- žena.

12. Můj věk je:

- méně než 18 let,
- 18 až 40 let,
- 41 let a více.

13. Převážně žiji v:

- Praze,
- krajském nebo bývalém okresním městě,
- menším městě,
- obci,
- jinde

14. Převážně bydlím:

- na ubytovně,
- v bytě,
- rodinném domě,
- jinde

15. Jsem ochoten /tna ve prospěch životního prostředí (lze označit více možností současně)::

- třídit důsledně domácí odpad,
- vykonat ekologicky prospěšnou brigádu typu sběr odpadků v lese, vyčištění potoka apod.,
- omezit používání parfémů, deodorantů,
- omezit nákupy spotřebního zboží z důvodu, že již není moderní,
- nakupovat použité leč funkční oblečení,
- vzdát se zahraniční dovolené,
- vyměnit energeticky náročný spotřebič (pračka, lednice apod.) za dražší, leč energeticky úsporný,
- vyměnit klasické žárovky v domácnosti za úsporné zářivky nebo světla z LED diod,
- investovat do zateplení domu/bytu, výměny oken apod.,
- omezit jízdy autem a využívat více hromadnou dopravu,
- nic z výše uvedeného.

Děkujeme za Vaši pozornost a čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.